Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,oo pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 10 DESEMBER 1928 35. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD A/S. OSLO

UNGE KRAV TIL KIRKEN

Et foredrag av læge GERH. HERTZBERG, Dale i Bruvik.

Skulde jeg la passere revy de forskjellige meninger og krav jeg har hørt ungdommer av forskjellige lag forme om og til kirken, så blev det i sannhet en meget broget bukett av alt annet enn blomster og smigrende ord.

Gymnasiastenes store gross synes at gudstjenestene er langtekkelige og kjedelige og at preknerne er fulle av gammelmannstøv. I de gjengse ungdomsgudstjenester serveres der bare barnemat langt under en vordende akademikers åndelige nivå. Arbeiderungdommen mener at prestene blir fete av den lønn kapitalistene gir dem for å preke gudsfrykt med nøisomhet inn i arbeiderklassen. Kirken er all fremskridt fiende og konservatismens faste borg. Derfor bort med bibelen, brennevinsflasken og bajonetten! De nybakte studenter mener kirkens religionsform er avlegs; dens middelalderske dogme høver ikke for den frie ungdom av vår vide moderne verden. Andre synes at prestene slåss altfor meget i kirkestrid istedenfor å forkynde en bred almenmenneskelig fredens og kjærlighetens kristendom. Forretningsungdom synes kirken er en utmerket institusjon for barn og gamle damer, men bal ikke med oss nuets og jobbenes travle menn; det vil gi dårlig forretning! — Selv blandt religiøs ungdom heves røsten til kritikk mot kirken. Såkalt «frisinnet» ungdom finner den for dogmereden og tradisjonsbunden og trang. Sosialt interesserte efterlyser kirkens sociale innsats og finner bare ordrik passivitet. Pietistisk ungdom spør om alle prester i kirken er gjenfødt i den rette tro, og savner i kirken de sterke vekkelsestoners basunstøt. Andre mener at statens makt over kirken betyr en stadig smitte til verdslig utglidning.

Med andre ord jeg har det bestemte inntrykk at kritikk overfor kirken hører til vår tids løsen, og at i dette flerstemmige kritiske kor de ungdommelige stemmer er de sterkeste.

Kirken synes ikke lenger «å ligge på et høit sted i det norske folks bevissthet.»

I denne forbindelse kan det være nødvendig å nevne — at ikke bare min — men manges erfaring — samstemmer i dette at den almene kritikk mot kirken ikke på nogen måte gjelder kirkens skaper og herre — Jesus Kristus. Overfor hans liv og meninger og innsats i menneskeslektens historie lyder i vår tid overalt og fra de mest forbausende leire — kun respekt og beundring — om enn for det meste av passiv art. Jesu Kristi makt over de unge sinn av idag er adskillig større enn Hans offisielle kirkes. Og det er noget vi skal være glade for. Det taler meget bestemt imot ethvert slagord om det avkristnede Norge. Snarere må vi anse dette som spiren til en ny dag over Norge under parolen: Norge for Kristus.

Vender vi tilbake til den overhåndtagende kritikk av kirken så ligger der selv i den ett lyspunkt. På basis av kritikken reiser ungdommen ofte krav til kirken. Og nogen av disse krav gjør kirken klokt i å lytte til — det er den slags krav og kritikk hvor der ligger *aktiv* kjærlighet bak. Og disse krav og disse unge krevere bør kirken ta imot, ifølge sin Mesters ord: «Den som kommer til mig vil jeg ingenlunde støte bort.»

La mig få forme nogen av disse krav! Og husk at foredragets titel gir mig lov til å anvende en ugdommelig, krass og selvsikker uttrykksmåte. Med begrepet kirke tar jeg med alt jeg kan tenke mig inn under det begrep: såvel kirken a) som søndagsgudstjenesten, b) som institusjon med sine forskjellige organer og c) som den usynlige kirke hvor alle Guds folk på jorden er lemmer.

I. Ungdommens krav om søndagsgudstjenesten.

Det første krav jeg vil nevne er så bagatelmessig som dette, la ikke gudstjenesten bli for langvarige. Stillesittende og innearbeidende ungdom har om søndagen rett og behov for mosjon og friluft. Den norske kirkes liturgi er så dyp og vakker at den stort sett ikke bør forkortes. Men undgå lange salmer med mange vers, og en lang preken — 30 min. er langt nok. La salmen efter kirkebønnen bli efterfulgt av velsignelse, og la nadver, dåp og konfirmasjon komme efterpå for sig, og i sin tid slutte med velsignelsen. Så undgår man at ungdom-

men i store strømmer forlater gudstjenesten før den er ferdig. Så slipper de som blir igjen å bli forstyrret under støien av dem som går, og de unge går ikke fra gudstjenesten uten å ha fått kirkens velsignelse med sig hjem eller ut i Guds frie natur. Dette blev praktisert — visstnok ulovlig — under min siste studietid i Oslos Prestenes kirke — til alles tilfredshet.

Et annet selvfølgelig — men dessverre altfor påkrevet — krav, er at gudstjenesten skal foregå i en ophøiet stemning. Liturgien er som før nevnt vakker og dyp — men presten må ikke på noget punkt tillate sig å fremføre den slurvet eller rutinemessig. Han skal ikke messe, når han ikke har stemmemidler og gehør til å gjøre det opbyggelig for menigheten. Av prest, organist, klokker, kor og andre optredende forlanges ikke kunstnerisk præstasjon, men ærbødig varme og gudsfrykt under deres bidrag til gudstjenesten. Alt er dog ment som en tjeneste for Gud,og den kan på ingen måte avleveres rutinemessig. De ved gudstjenesten stadig optredende kan aldri ta dette ansvar tungt nok på sig; — ikke rutine — men levende, tilbedende menneskeånd skal bære det hele fra først til sist.

La for det tredje gudstjenesten være mere i pakt med tiden, i pakt med ungdommen. Landstads gamle salmebok har nok sin store pietetiske verd for eldre kristne, men dens sprogform klinger fjern og fremmed og ikke så sjelden komisk unorsk i unge sinn. Skjønt selv riksmålsmann, jeg foretrekker langt den nynorske salmeboken fremfor Landstads gamle, og jeg vet unge målmenn som heller vil ha den reviderte enn Landstads gamle. Det er uklokt og egoistisk overfor fremtidens kirke at gamle menighetskristne med sin majoritets makt holder på den gamle salmebok og den gamle målform, når menighetens ungdom naturlig er innstillet på ny salmebok og nytt målføre i livets lovmessige utvikling — mot naturligere og norskere religiøs uttrykksmåte. Stryk ialfall alle salmer med kunstige og gammelmodige vendinger og rim fra gudstjenestens salmeskatt.

La prekenen være mere frisk, mere våken, mere dyp! Vik ikke tilbake for å fremstille tidens sociale spørsmål i kristelig belysning — *men la ikke prestens — mere eller mindre*

underbyggede — personlige sympatier og meninger så altfor lettvint ophøies og patenteres til det eneste kristelige standpunkt. Man kunde i det hele tatt ønske prester og predikanter adskillig mindre apriori skjematisk innstillet overfor det religiøse og det menneskelige, og ønske dem adskillig mere begavet med psykologsk innsikt. Når der en sjelden gang tales til ungdommen fra prekestolen, så bør man vite at ungdommen simpelthen savner sjelsevner og livserfaring til å fatte kristendommens dypeste sannheter skjult i ordene: kors, forsoning, synd og nåde.

Folk venter av prekenen å høre Guds ord, subsidiært predikantens utleggelse — *tro mot dagens tekst,* men ikke predikantens private forråd av monoton vekkelsestorden eller livsfilosofiske spekulasjoner og moderne anskuelser.

Prekestolen står på en høiere plass i forhold til tilhørerskaren enn nogen annen talerstol, og det bør den gjøre i enhver henseende.

II. Ungdommens krav overfor menighetsrådene og kirkens øvrige demokratiske organer.

Det er hevet over enhver tvil at menighetsrådene kunde ha været hovedkilden til en mere aktiv kirke, en mere aktiv menighet. Dessverre utover landet viser menighetsrådet sig ofte kun å være et økonomiutvalg for kirkens budgett, et utlåningsbyrå for kirken samt dens prekestol, kollektbøsser og alterofringer. Av og til blir det centrum for de store kirkepolitiske partibladers agitasjoner. Det skal uttale sig om geistlige personer det savner kjennskap og forutsetninger for å bedømme som verdige til preste- og bispestillinger. Menighetsrådene burde ikke stanse ved dette mere forretningsmessige og initiativfattige. De burde arbeide for mere aktiv gudstjeneste, mere fulltonende salmesang, et rikere menighetsliv i det hele tatt. De bør knytte de kristelige institusjoner fast til kirken. De må hamre kirketankens storhet inn i folket, så at den norske kirke kunde få noget av den omsiggripende pathos som: «Fädrenes kyrka i Sveriges land». For å opnå noget av dette må de ha egne menighetshus, må de gjøre visse av kirkens minnedager til virkelige kirkelige festdager; foruten de vante høitider; la mig nevne olsokdagen, 1ste søndag i advent, alle-

helgensøndag, nyttårsnatten. Fremfor alt vil jeg nevne konfirmasjonen, la menighetsrådet spesielt føle sig forpliktet til å legge kirketanken og menighetstanken tungt, men i festlige former — på konfirmantene. Vinner man konfirmantene helt, vinner man kirkens fremtid. Men da må ikke inn i menighetsrådene velges bare trofaste kirkegjengere som hører til de stille i landet, eller folk med titler punktum, eller de frivillige organisasjoners altfor optatte og bundne menn og kvinner. Der må velges yngre krefter med interesse, initiativ og tid.

Bispevisitasene må ikke gå ut på å preke oss sønder og sammen, må ikke stanse ved å være inspeksjon og overhøring. De må være omgitt med mere festivitas — ikke til kirkelige parader, men til inspirasjon til rikere menighetsliv med bispen i personlig aktiverende kontakt med aktive menighetslemmer.

Bispedømme- og råd, landsmøte- og råd synes å være gode organer med livets rett til å løfte kirketanken inn i folket. De er bygget med selve de levende almindelige menighetslemmer utover det hele land — som grunnvoll. De er virkelig representanter for kirkens folk og har sitt stempel av disse — mens Norges Kirkelige Landslag er sprunget ut av en klikk dyktige menn og stemplet av disse, og for centralisert til hovedstaden med dens kirkestridslige atmosfære, der maktsykens fristelse er så altfor faretruende nær.

III. Ungdommens krav om social innsats.

Disse menighetsorganer som ovenfor er nevnt gir kirken som helhet betingelser for å fylle ungdommens hovedkrav til den. Prestene er for få, for litet innsiktsfulle, og fremfor alt for optatte til å makte nogen større aktiv social innsats fra kirkens side. *For dette er en av kirkens største synder i det siste århundrede at den har stillet sig overveiende negativ — dels passivt hindrende — overfor alle sociale reformbevegelser.* Det er derfor noget kirken selv har fremkalt, og en art av rettferdig gjengjeldelse at det stadig voksende arbeiderpartiet stundom har optrådt med voldsomme angrep mot kirken.

Ungdommens sociale krav til kirken blir derfor at den aldri skal stille sig skjematisk avvisende overfor nye folkebevegelser selvom de har beklagelige utvekster. I enhver levedyktig

folkebevegelse er der en kjerne av noget kristelig, noget Kristuslikt. Ta for eksempel: frihet, likhet, broderskap og den internasjonale samfølelsen som er kjernen i arbeiderbevegelsen; den personlige forsagelse for å hjelpe næsten i hans svakhet som er kjernen i avholdsbevegelsen. Jeg har med vilje nevnt disse, hvorav den ene bevegelse står kirken fjern og den annen kirken mere nær. Eksemplene kan forfleres i det uendelige — men jeg tror svensken rektor Manfred Björkquist har anet sannheten, når han hevder at så lenge en folkebevegelse har i sig en kjerne av Kristuslikt, så lenge er den levedyktig og har en social fremtidsopgave — så stort tror jeg om Jesus Kristus som *Menneskesønnen.*

Kirken bør ha denne sterke tro på Menneskesønnen. I så fall blir kirkens innstilling overfor de opdukkende og sociale folkebevegelser en ganske annen og mere aktiv enn hittil. Kirkens opgave blir å trenge sig inn i disse folkebevegelsers innhold og opspore den Kristuslike kjerne som finnes i dem. Senere blir det dens opgave stadig å holde bevegelsen sann og tro overfor sin egen Kristuslike kjerne. Bekjempelsen av bevegelsens — den menneskelige syndighets utvekster — kommer i 2nen rekke — efter denne riktige positive, aktive kjærlighetens innstilling. Nu, er den fremherskende innstilling negativ fordømmende — såfremt den ikke er passiv — og kirken er ikke uten skyld i selv å bli titulert som all fremskridts fiende.

Kirken skal ikke nøie sig med å fordømme eller tolerere samfundssyndene, den skal fremfor alt søke å utslette — om mulig — årsakene til at synd begåes. En hel del av disse — er *ytre* årsaker og kan utslettes ved sociale fremskridt — f. eks. bedre, renere boliger, jevnere økonomiske levevilkår, utjevning av standsforskjell og klasseforskjell, mindre arbeidsløshet. Kirken bør derfor aktivt arbeide for disse og lignende sociale fremskridt, ikke for å vinne makt, men for å gå i sin Mesters fotspor, Han som gikk rundt og opvakte døde, helbredet syke og skrøpelige og gjorde — *aktivt gjorde* vel.

En slik veldig kirkens opgave måtte ikke falle bare— eller først og fremst på prestenes spede skuldre. Først og fremst måtte de almindelige menighetslemmer her føle sig som kirkens spesielle menn og kvinner — de som i sin borgerlige stil-

lings medfør levet midt inne i verdens liv og røre, og derfor best kjente dens nød og behov for hjelp. De som Gud har velsignet med å være i verden, men ikke av verden; de hvem Jesus i sin yppersteprestlige bønn bad om at de ikke måtte tages ut av verden; men kun bevares for det onde.

Og i menighets-, bispedømme-, lands-møter og råd har disse sine naturlige organer for å inspirere hverandre — til en slik aktiv innsats i det norske samfunds sociale liv og utvikling. En sterk kristelig folkeopinion vil kunne utrette store ting i vårt demokratiske samfund.

Dette er ungdommens hovedkrav til kirken; for å greie dette må kirkens menn og kvinner stå nogenlunde samlet, og ikke være i splid med sig selv.

IV. Ungdommens krav med hensyn til kirkestriden.

Kirkestriden bør ikke være kirkens ene og store livstegn blandt den norske almenhet. Om denne strids førende menn tør det hete at for deres skyld spottes Guds navn blandt de norske hedninger. Den som i nogen år har levet nær kirkestridens brennpunkt i hovedstadens lummerhet, der ingen leir er bedre enn den annen og der hatt forbindelse med begge stridende leire, han huser så mange mørke minner, at det er vanskelig å tale om kirkestriden uten bitterhet. For det er et faktum at kirkestriden har ført til kirkepolitiske manipulasjoner og trusler og intriger som litet har med vedkommende sak, og intet med Jesu bergprekens høie moral å gjøre. En læge kan jo stille diagnosen paranoia, forfølgelsesbesettelse på de stridende, og *han* vet at hovedidéen, partisaken i den grad har besatt og forblindet dem, at det er ganske underbevisst eller ubevisst at de fører sin ensidige, uærlige og usande polemikk. Men det hele virker like forstemmende og beklemmende for det. Med en følelse av lettelse reiser en til Vestlandets baktalte «mørke fastland», og finner der enfoldige kristne med snevert syn kanskje — men med frisk luft, ekte varme og dyp ydmyghet over sitt troende kristenliv. Men utover det hele land ønsker man den parole gå — også om det som i kirkestriden føres frem — gjelder det — man plikter ikke å holde for sant annet enn det en selv har personlig kjennskap til.

Og om kirkestridens kjerne ønsker ungdommen å fremsette som sin overbevisning. Kirkens lære er slektens samlede erfaring om livet i Gud. Sel er den som kan ta alt dette inn som sitt personlige eie. Kristendom er ikke først og fremst lære — men fremfor alt levende liv. Liv lar sig ikke tvinge inn i på forhånd fastspikrede former, normer eller dogmer. Kristendommens livsoverbevisende autoritet er ikke spekulative lærdes teologiske utformninger; det er menigmanns umiddelbare frodige liv i samfund med sin Gud og Frelser. Den mest positive kristentro har det enkle, levende menneske hvis hjerte er sønderknust og sønderbrudt for Gud, men rettet op og inngydt evighetens krefter ved Frelseren fra Golgata kors.

Under striden blir teologene fristet til å ta sine teologiske hypoteser for videnskapelige fakta. Teologi kan aldri være ordentlig videnskap, dertil er dens eksakte kildemateriale for små og usikre, og fremfor alt dens dyrkere kan ikke være objektive, kan aldri arbeide på annet enn på *troens* grunnlag. Eksperimentelle og eksakte kjennsgjerninger ligger utenfor teologiens rike som er religiøs tro. Sant taler de som sier den kristne teologi må være en troende, en gjenfødt teologi, bygget på den levende menighets troesliv på evangeliets budskap om Jesus Kristus som Frelser, Gud som Fader og den Hellige ånd som veileder. Prestene og menighetene trenger teologi og forkunnskapene til teologisk studium likesom ordentlige videnskaper trenger hypoteser for nærmere å fatte og forstå fenomener man kun kan ha fjerne anelser om. Så sant min kristentro har noget med levende liv å gjøre, så skal min troesmeninger være lært i livets skole med bibelen som lærebok, og ikke på Universitetet eller Menighetsfakultetet med en masse norske og tyske lærebøker og autoriteter.

Kirkestriden som lærestrid blir så altfor meget en strid om ord. Ord kan ikke være annet enn symboler, og alltid kun som et ufullkomment instrument — billedlig og svakt antydningsvis gi uttryk for den mening den følelse den betegner, der ligger bak. Jo høiere meningene, følelsene er, desto fattigere instrument blir ordene. De høieste, inderligste meninger og følelser — de religiøse, de spesifikk kristelige, lar sig kun meget avbleket oversette i ord. På bakgrunn av en slik tankegang tårner Jesu ord sig op i guddommelig storhet:

«Dømmer ikke, men overlat dommen til ham som dømmer rettferdig, til Ham som ser i lønndom. Vi mennesker har bare en metode til å avgjøre om en lære er av Gud eller ikke og den metode har Gamaliel forlengst anvist: «er læren av mennesker vil den forsvinne av sig selv, er den av Gud nytter det ikke å kjempe imot den.» Derfor ta imot biskopen, presten som den levende kristne personlighet han er, vær ikke så *utvortes* og *derfor ukristelig* og spør om de ytre etiketter, om han tilhører fremskrittsgruppen, eller de bekjennelsestro presters broderkrets, om han er uteksaminert fra Menighetsfakultetet eller fra Universitetet, ti intet av disse har i og for sig noget med (den egentlige hovedsak å gjøre —) det levende, personlige kristenliv.

V. Ungdommens krav kring forholdet mellem stat og kirke.

Ungdommen vil ikke løse kirken fra staten. Denne tilknyttelse betyr for tiden en rummeligere kirke og en tvungen religionsundervisning i skolene. Men fremfor alt vil den ikke løse staten fra kirken. Gud hadde nok en finger med da Han lot Luther knytte sin protestantiske kirke til staten. Denne forbindelse mellem stat og kirke gir oss norske kristne store muligheter. Kirken kal erobre staten, ikke være en underdel av den; men simpelthen gjennemsyre den, — *bli selve staten.* Staten skal styres av de samme prinsipper som kirken. De prinsipper som Jesus Kristus har gitt uttrykk for i Herrens bønn: «Fader vår, du som er i himlene. Helliget vorde ditt navn. Komme ditt Rike. Skje din vilje som i Himmelen så og på jorden. Gi oss idag vårt daglige brød. Forlat oss vår skyld som og vi forlater våre skyldnere. Led oss ikke ut i fristelse. Men Frels oss fra det onde. Ti riket er ditt, makten og æren i evighet. Amen.» *Efter bedre prinsipper kan intet samfund styres.*

VI. Ungdommens krav om kirkenes enhet.

Ungdommen ser med sympati på de krav om en kirkenes enhet som lyder fra de eldre og store misjonsmarker, fra de kristelige verdensbevegelser for tro og kirkeordning og den for liv og arbeide. Veien til denne store samfølelse skjer innvortes sett i tro og bønn, utvortes sett i samvær og samarbeide

på flest mulige internasjonale områder. Det er blitt sagt (pastor Mikal Hertzberg) at Peterskirken, den romerske katolske kirke fremforalt krever de rette og gode gjerninger, og at Pauluskirken de protestantiske kirker fremforalt krever den rette og gode tro. Skulde disse kunde samles i én kirke, så måtte det være i en kirke, hvor de rette og gode gjerninger og den rette og gode tro gikk sammen op i en høiere funksjon — det rette og gode sinnelag. Med andre ord fremtidens kirke måtte legge særlig vekt på det gode sinnelag, kjærligheten. Det blev en kirke i Johannesevangeliets ånd. — For i dette evangelium krever Mesteren dette kjennetegn av sine disipler: se, hvor de elsker hverandre! og sammesteds lyder Mesterens yppersteprestlige bønn: At de alle må være ett likeom du Far i mig og jeg i dig.»

For at dette kan skje må kirkene «slå fast at de er forskjellige og inderlig beslutte å holde av hverandre» (Kongress i Kinas nasjonale kirkesammenslutning). Den unge aktive kjærlighetsviljes drivkraft må være større enn den aldrendes vedhengen ved de gamle former og institusjoner og satser.

VII. La kirken og ungdommen møtes.

Jeg har formet en del av ungdommens kritikk og krav overfor kirken. Formet det — kanskje litt krasst. Men det er krav som der ligger dyp og ærbødig kjærlighet bak. Og jeg vil ønske at den nuværende ulykkelige kjærlighet mellem kirken og Norges ungdom, må bli en gjensidig og varig vennskapsforbindelse mellem dem. Både kirken og ungdommen vil stå sig på det — ja trenger det. Ungdommen har fremforalt aktivitetstrang, kirken mangler fremforalt aktiv innsats. Ungdommen mangler den livsens ledetråd som kan føre dem til de evige høider; kirken har fremforalt denne livsens ledetråd klippefast forankret ved korset på Golgata høi. La det bli slutt med at kirken og ungdommen gjensidig fordømmer hverandre! La dem finne hverandre i gjensidig kjærlighet og samarbeide, og kirken i Norge vil atter bli reist på et høit sted i folkets bevissthet. Det som lyder hver søndag i kirkene ut over all jorden vil da nærme sig sin opfyldelse: én hellig d. v. s. udadlelig, almindelig d. v. s. alle mennesker omfattende kirke.

Går det an å tro på noget slikt? Vi kristne er ganske enkelt nødt til det. Vi som bekjenner vår tro på én hellig, almindelig kirke og bygger vårt liv på Ham som sa om sig selv: «Mig er all makt gitt på himmel og på jord», Ham om hvem Paulus sa: «jeg formår alt i Kristus som gjør mig sterk.»

Gerhard Hertzberg.

KALLET OG LIVSLYKKEN

(Med særlig henblikk på tre Ibsenske skikkelser).

Av overlæge Kristen Andersen, Kristiansand S.

Konflikten mellem kallelsens krav og livslykkens opnåelse inntar en bred plass i Ibsens diktning. Der er imidlertid tre av hans dramatiske verker der har denne konflikt som sin ledende idé. Det er *Bygmester Solnes, John Gabriel Borkman* og *Naar vi døde vaagner.* Samtlige verker skriver sig fra den senere tid av dikterens liv. Og samtlige verker bærer preg av en tilbakeskuende vurdering. Det turde derfor fremby nogen interesse å feste opmerksomheten i en ganske særlig grad nettop ved dem, idet de jo inneholder både *geniets* umiddelbare opfatning av kallelsens kategoriske imperativ således som dette har virket i ham selv og *menneskets* vurdering av hvad der er opnådd gjennem konflikten mellem kall og naturlig iboende streben efter menneskelykke.

Interessen for det almindelige menneske ved en sådan overveielse ligger begrunnet deri, at *kallet* ikke er en bestemmelse, som bare er knyttet til geniet. Ethvert menneske bærer i sitt indre et kall, så sant han ikke er helt utvisket som personlighet. Kun at kallet for geniets vedkommende har åpenlys universell betydning, mens det for gjennemsnittsmenneskets vedkommende lett forsvinner i den daglige gråhet og tilsynelatende ensartethet. Hvis det kun var de store ånder som hadde kall og derav følgende konflikt mellem kall og livslykke, da vilde dramatiske verker som de ovenfor nevnte bare ha en meget begrenset interesse som uttrykk for de rene undtagelsesmenneskers sjeleliv. Men hvis der kun er en kvantitativ og ingen kvalitativ forskjell mellem geniets og almenmenneskets kall, da optrer også hos almenmennesket konflikten. Og disse verker får da stor betydning som opklarende momenter i den enkeltes forståelse av sig selv. Han ser både sitt kall, sin lykketrang og sine konflikter fremstillet i forstørrede dimensjoner og får derved anledning til å erkjenne detaljer, der i hans eget mindre sterkt utformede sjeleliv lett vil undgå hans erkjennelse.

I de tre dramtiske verker vi har nevnt er der tre personer som har hver sitt kall. I dem alle tre viser det sig, at de for å fulbyrde dette kall ser sig nødsaget til å opgi sin livslykke for kallets skyld. Vi vil ikke på dette punkt av fremstillingen feste oss ved spørsmålet om hvorvidt denne opgivelse virkelig var nødvendig. Ei heller ved spørsmålet om denne opgivelse er etisk berettiget. Vi vil foreløbig bare tenke på kallet som sådant i dets umiddelbart givne konflikt med lykkekravet.

Bygmester Halvard Solnes følte ialfall oprinnelig et kall. Utgått fra et jevnt, fromt hjem på landet blev han utdannet som byggmester og hans første følelse av kall var rettet mod Gud selv. Han følte det som «det verdigste», som han sier, at bygge kirker til Guds ære. Han bygget dem med all den varme og inderlighet han eide, så han endog syntes at den høieste burde være fornøid med ham.

John Gabriel Borkman hadde et kall. Det var ikke først og fremst smålig havesyke, som var drivfjeren i hans arbeide. Han så stort på tingene. Det var store, tildes altruistisk pregede idéer som besjelte ham. Ved disposisjonen av pengemakten vilde han skape liv, rørelse og sosialt velvære omkring sig.

Professor Rubeck hadde et kall: kunstnerisk vilde han skape den store fremstilling av livets seirende idé, av «opstandelsens dag» således som denne idé levet i hans friske, ungdommelige sind.

Alle tre hadde de et kall. Og alle tre bar de på den almenmenneskelige higen efter livslykken. Efter livslykken således som denne i regelen trær mannen imøte: i en kvinnes skikkelse.

Derfor blir også konflikten for dem alle tre preget av disse to momenter: av kallet og av forholdet til kvinnen. Eller om man vil til kvinner. Og den som til slutt avsier den endelige dom i den lange rettsforhandling som ensartet i sitt vesen strekker sig gjennem alle tre skuespill, den som avsier den endelige dom er en kvinne: *Irene.* Irene som var ophavet, mor til livsidéen som den lå der uutformet i Rubecks sinn, da han under hennes innflydelse og på hennes incitament først begynte å skape sitt livs storverk: *Opstandelsens dag.*

Alle tre hadde de et kall. Alle tre møtte de livslykken representert ved kvinner. Alle tre følte de det som en indre nødvendighet å måtte opgi livslykken for kallets skyld. Alle tre ser de til sist at de har tatt feil. Solnes skjønner det vel i sin svimmelhet da han faller. Borkman aner det i uklarhet da han

i det endelige opgjør står overfor Ella Rentheim. Men Rubech ser det i skjærende klarhet da han våkner som den døde blandt de andre døde, mens Irene uttaler epilogens dystre ord over alt hvad der lå forut: «Du har tatt det levende liv og brukt det til din egen forherligelse».

Et stort tragisk fellesskap forener disse tre menn og disse fem kvinner som alle ofres for konflikten mellem kall og livslykke uten at hverken kallets opgave blir løst eller livslykke for nogen av dem blir opnådd.

Og ut over det tragiske symposion, hvor de otte ulykkelige sitter tause rundt bordet i Hades, lyder *Predikerens* dystre ord: «Forfengeligheters forfengelighet. Alt sammen er forfengelighet, sier Predikeren».

Men er der en betydelig ensartethet i de tre dramatiske verkers psykologisk-etiske motiv, så er der betydelige forskjelligheter i motivets utformning. Mot denne forskjellige utformning vil vi derfor vende vår opmerksomhet.

Hos Solnes, hos Borkman og hos Rubech er der fra først av hos dem alle en ren og umiddelbar kallsfølelse. De er alle unge, friske mennesker, der står med begeistring foran utformningen av det som efter deres indre nødvendighet fremtrer for dem som *deres* livs idé: Solnes bygger med inderlighet og varme sine små ubetydelige kirker til Guds ære. Borkman grunnlegger sin forretningsmessige basis, der skal danne den solide grunnvoll under hans finansielle nyskapelse. Rubech lever og ånder i sitt kunstverk, Opstandelsens dag. — — Og ved siden av hver av dem står der en kvinne. Rubech har sin Irene, gjennembevet av en erotisk sterkt betonet, men hellig kjærlighet. Borkman har den fine, varme Ella Rentheim, hos hvem kjærligheten til mannen likesom i anelse er gjennemtrengt av det vordende, av moderkjærligheten, kjonnskjærlighetens fullkommengjørelse, dens etiske supplement.

Og Solnes har sin Allice. Det er et litt ynkelig, forpjusket billede det vi i dramaet får se av henne, efter at livets storme er gått over henne. Og vi kan vel ikke verge oss for følelsen av at der dog alltid har vært noget sterkt begrenset ved henne. Men der har dog vært dager da Solnes kjørte henne i spisslede om middagen. Og ennu med det grånende hår blir Solnes beveget når han i erindringen ser henne som hun lå der før brandnatten med de to tvillinger i sine arme. Også hun har dog hatt

sine muligheter, hvis livet hadde latt henne få utfolde dem. Også hun har dog en gang for Solnes vært *kvinnen*.

Alle tre står de der med *sitt kall* og med *sin* kvinne.

Da skjer der noget hos dem. Og i det som skjer, ligger konfliktens begynnelse.

Byggmester Solnes er ikke fornøid med å bygge de små ubetydelige kirker. Hans hjerte drømmer en drøm om å bli den store byggmester som kunde bygge hvad han vilde. Som Gud selv, den store verdensbyggmester, bygger hvad han vil. Det er en *drøm* fra først av, en legende uvirkelighet i hans eget indre. Men drømmen skaper veien for ham. Og veien går over det som for hans begrensede hustru representerer livslykken: hennes barndomshjem, hennes vesens sammenheng med sitt ophav. Den måtte vekk denne store, stygge kassen, som forresten også Solnes må innrømme kunde være nokså lun og hyggelig innendørs. Især for Allice, for hvem den var alt. Den måtte vekk for å skape rum og for å skape midler til de nye, store hus med tårn på og vidt utsyn. Den lekte i hans indre denne drøm. Han nærte den gjennem hemmeligheten om sprekken i skorstenspipen, den bare han visste om. Han dulmet sin onde samvittighet overfor spørsmålet Allice ved å utmale sig sitt ønskes opnåelse i den gunstigst mulige form. Og han nærte drømmen ved natt og ved dag. I taushet overfor Allice. Den første taushet som blir den første sprekk i fortroligheten og hengivenheten. Den sprekk som ender med å bli en avgrunn.

Der er skjedd noget i ham. Kallsfølelsen er umerkelig blitt tilblandet et noget der etisk hører hjemme i en annen sfære og dog etisk er så uendelig vanskelig å søndre klart ut fra følelsen av kallet. *Forfengeligheten er våknet i ham.* Og forfengeligheten har forurenset kallsfølelsen.

Bankchef Borkman er ikke fornøid med den utfoldelse av finansiell virketrang som søker sin glede i å skape det levende, det virksomme, det velferdsskapende. Der skjer noget i ham. Maktfølelsen våkner i ham, viljen til makt for maktens egen skyld. Det blir ikke det vesentlige at der skapes noget, men at *han* skaper det. *Forfengeligheten er våknet i ham.*

Professor Rubeck er ikke fornøid med den enkle kunstnerglede som fremgår ved å skape ut fra livets umiddelbarhet for livets og livsgledens egen skyld. Der skjer noget i ham. Han må forrykke kunstverkets indre innhold efter sin voksende livsforståelse som han sier. Intellektualismen tar makten over

hans umiddelbarhet. Og intellektualismens utformning av kunstverket har den fordel fremfor umiddelbarheten at den lettere skaffer ham almen anerkjennelse. For intellektualismen er den store åndsmakt som det gjelder å sikre sig bifallet fra. Selv om det skal koste innrømmelser fra livsumiddelbarhetens side. Der er skjedd noget også i ham: *forfengeligheten er våknet hos ham.*

Og hvad der nu videre skjer, hvad der videre *må* skje med indre nødvendighet, det blir ikke lenger en konflikt mellem ren kallsfølelse og et rent krav om lykke i livet. Det blir en konflikt hvor forfengeligheten blander sig inn både i kallsfølelsen og lykkefølelsen og lykkekravet. Men hvor forfengeligheten kommer inn, der skapes straks konfusjon, uklarhet og indre usannferdighet.

Jeg har ansett det ønskelig først å feste opmerksomheten ved denne indre ensartethet som preger de tre skuespill. De handler i virkeligheten alle om det samme, de er bygget op over samme psykologisk-etiske motiv skjønt de i utformningen er ytterst forskjellige. Fra det samlede overblikk vil vi i korte trekk forsøke å gjøre en analyse av hvert enkelt skuespill for sig for så fra det adspredte igjen å vende tilbake til overblikket.

Byggmester Solnes er vel utvilsomt det av de Ibsenske dramaer, hvor dikteren i høiest grad har identifisert sig selv med en av dramaets personer. Jeg tror man i det hele tatt gjør feil ved å lese Ibsens skuespill på den måte, at man søker i dem en sannhet dikteren vil ha sagt og gjetter mere eller mindre vellykket på hvilken person det nu er som representerer dikteren og hans syn. I regelen tror jeg man bør opfatte disse skuespill som et utsnitt av livet dikteren legger til rette for oss for å la livet selv tale til oss som det har talt til ham selv. Undertiden forholder dikteren sig helt objektiv til denne livets tale. Undertiden merker vi dog uvilkårlig på replikker og stykkets hele anlegg, hvor han har sin sympati henne. Men som tendensdiktning bør disse skuespill absolutt ikke opfattes. Deres storhet ligger nettop deri at de ikke er det. Og de forskjellige skuespills blivende verdi blir, forekommer det mig, nettop bestemt ved den grad av tendensfrihet de har. Derfor synes jeg f. eks. at *Et Dukkehjem* er et av Ibsens svakeste skuespill, preget som det er av kvinneemansipasjonens tendens. Enhver tendens har sin tid. Så kommer der en annen tendens, og den tidligere blir avleggs. Men livet selv og dets fra menneskevese-

nets urgrunn stammende lidenskaper og konflikter blir aldri avleggs. Derfor blir *de* literære verker i høiest grad evige som uten tendens gir et innblikk i det evige og uforanderlige menneskelige, som det gjentar sig under alle livets vekslende forhold.

Også *Byggmester Solnes* tror jeg man bør lese såvidt mulig uhildet av de tydelige henspillinger på dikterens eget liv og hans egne oplevelser man ikke kan undgå å finne i skuespillet. Nettop derfor vil jeg gjerne straks nevne de ting man særlig kjender igjen: parallellen mellem *byggmesteren* som først bygger kirker, senere hjem for mennesker og til slutt luftslotter, og *dikteren Henrik Ibsen* som første skapte en rekke skuespill bygget op på den kristne tenknings og morallæres grunn, dernest skrev sine ekteskapsdramaer og sosialt pregede dramaer, og endelig endte i forakt for det hele samfundsmessige vesen i en viss fornem åndelig isolasjon. Også forholdet til Hilde er jo gjennem Georg Brandes' offentliggjørelse av den episode Ibsen i München hadde med en ung dame, blitt forståelig som båret av en personlig oplevelse. Alt dette vil vi imidlertid se bort fra og forsøke å utlevere oss helt til dikterens skikkelseskapende evne, som den har tatt form i dramaets liv.

Halvard Solnes er den store byggmester i en halvstor by. Han er en grånende mann, men ennu i sine beste år, da vi treffer ham. Og han er en ansett mann. Alle synes også at han må være en lykkelig mann. Men lykken som andre kaller den, er kjøpt så dyrt at den forekommer ham selv å være den dypeste ulykke. Hvorledes han i sin første ungdom måtte opnå mulighetene for sin karriere gjennem den ulykksalige av ham selv ønskede brand har vi tidligere nevnt. Med denne brand følger imidlertid hustruens åndelige undergang og de to små barns død. På det tidspunkt hvor vi treffer byggmesteren, vandrer hans hustru ved hans side som en skygge, som blottet for enhver umiddelbar livsglede bare kjenner dette ene ord: *plikt.* Der er noget uhyggelig fordreiet over denne kvinne som har mistet alle positive verdier i livet og for hvem bare det negative er tilbake: *sjalusien,* som engstelig vokter på den manns ferd hun vel ikke en gang elsker lenger, *sorgen over dukkene,* som har fortrengt sorgen over barnene, og så *plikten,* som har avløst følelsen av umiddelbar menneskelig velvilje. Og der er noget likeså uhyggelig over disse tre tomme barneværelser som

står og gaper i det hus de nu har og som skal bli stående i det huset som er under bygning. For å uttrykke det umulige som Solnes sier. Men ikke med troens gripen av det umuliges mulighet. Men med fortvilelsens forvisning om, at det umulige dog alltid vil forbli å være umulig.

Livets lykke har byggmesteren måttet gi i vederlag for sin berømmelse og for sin opnåelse av kallets utfoldelse i sig. Livets lykke i vanlig forstand: hustru, barn, hjem.

Men han har tapt mere enn livets lykke i denne forstand. Han har mistet den indre sammenheng med sig selv og med den overnaturlige urgrunn han ikke kan la være å tro på: Gud. Han har alltid trodd på Gud, byggmesteren, likefra han gikk ut som ung fra sitt enkle og fromme hjem. Og han tror ennu på Gud. Han taler stadig om Gud, en tale som vi saa godt merker er helt og fullt uforståelig for Hilde, barnet av den nye tid, hvis store ære det var, at den dog omsider hadde kunnet avskaffe Gud. Byggmesteren er ikke kommet så langt. Hans svimmelhet i åndelig henseende hindrer ham i det. Han tror på Gud og er samtidig kommet i konflikt med Gud. Det fortoner sig nemlig således for ham, at det er Guds skyld at dette hans ønske om branden blev opfylt. Det er Gud som har sluppet «alle devlene» løs i byggmesteren, så han har fått denne uhyggelige evne til å kunne si som Gud: *Bliv* og så blir det. Og byggmesteren vet også *hvorfor* Gud har tillatt dette. Det er fordi Gud vil, at han skal helt utløses av alt hindrende: hjem og kone og barn. For at han for fremtiden bare skal ofre sig for kirkebygningen til Guds ære. Legg merke til de to ting: *Byggmesteren ønsker* branden, men når den kommer, *gir han Gud skylden* for den. Byggmesteren ønsker branden *for å få anledning til å fremme sin forfengelighets hensikter.* Men for ham fortoner det sig som om *Gud er den forfengelige.* Det er, tror jeg, et meget karakteristisk trekk i et menneskes liv, når han tror på Gud uten å bøie sig for Gud. Søren Kierkegaard har meget tidlig vært klar over den forskyvning og arbeidet sig selv ut av den. Blandt annet i den opbyggelige tale, hvormed han avslutter annen del av «*Enten—Eller:* «Det opbyggelige der ligger i den tanke, at mot Gud har vi alltid urett.»

Så reiser han sig i åpen tross mot Gud. Han bygger den siste kirke og stiger for første gang i sitt liv op på tårnet — han er nemlig svimmel og gjør meget nødig sådanne ting — han stiger op på tårnet og truer Gud og sier ham, at nu skal

dette være slutt. For fremtiden vil han ikke bygge kirker mere. Bare hjem for mennesker å bo i. — Han vil ikke være Gud underkastet. Selv vil han være byggmester som bygger hvad han vil og som han vil det. Likesom Gud er den store verdensbyggmester som bygger hvad han vil og som han vil det.

I ti år har han nu bygget disse hjem for menneskene. Og herunder lært sig til å forakte menneskene likeså grundig som han hater Gud. Og hans eget indre er blitt forvandlet i overensstemmelse med utfoldelsen av livsopgaven. Det gjelder slett ikke mere for ham å gjøre det lunt for menneskene. Han tviler nu endog om at der virkelig er mennesker som fortjener hans hjem. Bare en eneste ting er det ham nu om å gjøre: selv å bli stående som den eneste store byggmester. Engstelig ser han sig om i frykt for omslaget, som en gang må komme. Omslaget som vil komme med gjengjeldelsen. Med hevnen fra den Gud han har forhånet.

Og spaltningen i hans indre blir så meget mere sønderrivende fordi han ikke helt kan bli kvitt denne forhadte Gud og hans ennu meer forhadte moral. Der lever noget inni ham som han kaller for *samvittighet* og som nager ham ved dag og ved natt. Og han føler en viss glede og lettelse, da Hilde sier ham et forløsende ord i den anledning ved å tale om at han har *en skranten samvittighet.* Han griper dette ordet med begjerlighet og utmaler for sig selv hvor deilig det dog vilde være om man var kvitt denne sin skrantne samvittighet og kunde tilegne sig vikingenes mindre knugende etikk.

Denne skrantne samvittighet er et begrep som Hilde skaper for ham. Hun kan ut fra sin mere ureflekterte umiddelbarhet ikke forstå dette byggmesteren går og plager sig med, om at han har voldt branden og ulykken og det hele ved dette ønsket sitt og ved å gå der og vite om sprekken i pipen uten å rette på den. Hilde synes den slags ting er uvirkelige skrupler, som man får se å ryste av sig. Selv har hun en *sund samvittighet,* rovfuglens, der med glad hu jager sitt bytte og tar det i sine klør som sin rettmessige del. — Og dog viser det sig at denne Hilde, som ikke kjenner noget til Gud i sitt liv og som vel også vilde protestere hvis man for alvor vilde tale noget til henne om samvittighet i religiøs forstand, hun har dog en mere fintmerkende samvittighet enn byggmesteren. Byggmesteren går riktignok og plager sig med alt dette med Allice. Uvilkårlig får man dog et inntrykk av at han i all fall aner, at denne ulyk-

ke med Allice ikke er så dyp som han i sin edelhet antar. Det er jo nemlig slett ikke barnene hun sørger over, bare dukkene. Men som sagt: han plager sig tilsynelatende med det. Litt deklamatorisk forresten. Og litt for hurtig trøstet til slutt gjennem Hilde. Litt for hurtig trøstet til at man kan bli riktig overbevist om samvittighetsnødens ekthet i de to første akter. Derimot volder det ham ikke samvittighetsnød denne mishandling av Kaja Fosli og av den gamle og den unge Brovik. Der må man ikke be ham om å forandre sig. Man må nu en gang være som man er skapt. — Hilde kan ikke riktig forstå dette med skruplene for branden. Derimot oprøres hun umiddelbart over forholdet til Broviks. Og skjønt hun til å begynne med ikke har hatt anfektelser ved å ta byggmesteren fra konen, våkner der i henne en sund reaksjon mot det ekle i således å bryte inn i et forhold som tyv, *når hun kjenner vedkommende,* i dette tilfelle fru Solnes. Heller ikke Hildes samvittighet er således utløst av de gamle etiske bestemmelser. Hun er ikke helt ut rovfugl. Hun har virkelig rett, men på en litt annen måte enn hun selv mener, i det at Solnes har en *skranten* og hun selv en *sund* samvittighet.

Ser man tilbake over byggmesterens liv, har han *ett* karakteristisk trekk i sin motivering: han ser alltid på de andre menneskene som mennesker *han har bruk for.* Han *har hatt bruk for* sin hustrus barndomshjem og alt hvad dertil hørte, han har *hatt bruk for* gamle Brovik og for unge Brovik og for Kaja. Nu kommer endelig Hilde. Kommer med ungdom *til* ham istedenfor som ungdom *mot* ham. Og øieblikkelig faller det gamle ord ham i munnen: henne er det nettop han *har bruk for.*

Det er ikke det som er hovedsaken for ham, at han nu på sine gamle dager endelig treffer et menneske til hvem han kan tre i det gjensidighetens forhold, hvor begge gir sig selv til hverandre. Nei: han, byggmesteren *har bruk for henne.* Fordi han trenger nu i sin begynnende nedgang å motta fra henne den stimulans som ligger i den unge kvinnes av erotikk betonte tro på sin helt. Hilde rekker ham en erotisk dram som en siste opstiver av forfengeligheten. Og han griper glasset og tømmer det. Og i lyset av denne senile erotiske stemning forgylles tilværelsen ennu en gang for ham: han er ikke mere redd for ungdommen, han lar dem gå alle sammen, nu har han ikke mere bruk for dem. For nu tror han han har opdaget sin tilværelses egentlige mål: i forakt overfor alle mennesker og alt menneske-

lig og i innett hat mot det han kaller Gud vil han nu gå op ennu en gang på det tårn han har bygget *over sitt eget hus*. Og der vil han si Gud sin endelige og ufravikelige mening. Og hvad han vil si ham er dette, at alt det med Gud og avhengighet av Gud, og alt det med mennesker og velvilje mot mennesker, det er noget forbannet sludder som passer for slaver, men ikke for byggmestre og overmennesker. Og når han har sagt det, så vil han stige ned, og kysse Hilde mange ganger og sammen med henne bygge luftslott med grunnmur under, luftslott som bare har gyldighet for ham og for henne, for overmennesket og hans kvinne. Fra tårnet på det luftslott skal de to sitte og se i forakt ned både på kirkene og hjemmene. I ophøiet overmenneskeisolasjon fra hopen. — Og så faller han ned, midt mellem hopen. Men det er likesom han ikke er falt allikevel for dikteren. For Hilde slutter dog med å si: *Han steg så høit som han hadde bygget, min byggmester*. Byggmester Solnes' forfengelige liv er slutt. Men dikteren elsker denne hans forfengelighet så høit at han lar den gjenopstå i Hildes minne om den døde som minnet om en seirende.

Ennu har dikteren Henrik Ibsens dom over forfengeligheten ikke fått sin endelige og kategoriske form. Der er ennu en del rettsforhandlinger igjen før den dom kan avsies. Prosessen skal føres videre. Gjennem *John Gabriel Borkman* og *Når vi døde vågner*. Og vi går så over til dem.

Bankchef John Gabriel Borkman er vel i grunnen en tvillingbror til byggmester Solnes. Men livet har ført ham ad andre veier. Hans seiersgang er blitt forkvaklet, som han sier. Forkvaklet ved kvinners innflytelse, de som alltid forkvakler mennenes seiersgang. Også Borkman hadde som Solnes kallet. Han sier det til sin hustru under opgjørsscenen: «Jeg hadde makten. Og så den ubetvingelige kallelse inneni mig da. De bundne millioner lå der utover landet, dypt i fjellene og ropte på mig. Skrek til mig om befrielse. Men ingen av de andre hørte det. Bare jeg alene.» Borkman hørte det og handlet, fordi han var sig bevisst å eie evner som ingen annen. Den gang i sin ungdom elsket han en ung pike, Ella Rentheim. Aldri i sitt liv, sier han senere da han ser tilbake, hadde han funnet forståelse hos nogen eneste meneskesjel, undtagen hos en eneste, hos Ella. Men det var en gang for lenge, lenge siden, da han ikke syntes han hadde forståelse behov. Der kom det tidspunkt da også Bork-

man *hadde bruk for nogen.* Han hadde bruk for advokat Hinkel. Og advokat Hinkel elsket Ella. Så svek han Ella, «av høiere hensyn» som han senere kaller det. Hun var ham det dyreste i livet, og dog avstod han henne til Hinkel «uten prutning». Nødvendigheten var over ham. Han måtte gjøre det for å bli bankchef og få midlene til makt i sine hender. For han elsket makten høiere enn noget annet, høiere enn sitt bedre selv og høiere enn noget annet menneske, Ella innbefattet. Men Ella lot sig ikke avstå, hun avviste Hinkel. Og han som trodde Borkman stod bak, hevnet sig og angav ham for de ulovlige transaksjoner han visste forelå. Så kom katastrofen. Og da vi treffer John Gabriel Borkman, står han der som den utadtil brutte mann, som bare holder sig oppe ved gjennem drømmene å opstive sin selvfølelse til en rent sykelig høide. Høilytt forkynner han nødvendigheten av å tro på sig selv. Men uvilkårlig bryter det dog av og til igjennem at han har tvilt om utvelgelsen som hertug Skule tvilte og som Solnes dypest inne tvilte. Og til slutt holder han da opgjør med de to kvinner som begge har elsket ham og hvorav han selv har elsket den ene. Den ene, hans hustru, var støpt av samme malm som han selv. Også hun elsket *først* riket og makten og æren og *dernæst* mennesket. Derfor endte hun med å hate ham og elske ham på en gang, men hate ham mest. Fordi han hadde veltet skammen og skjenselen ut over navnet Borkman, hennes navn og sønnens navn. Det er hennes hendoende livs siste streben å stimulere sin sønn til å gjøre så stor en gjerning at John Gabriel Borkmans grubeliv blir glemt her på jorden. — Men der er een der har elsket ham som mennesket, som mennesket alene. Hun hadde vært villig til å dele alt med ham med glede, også skammen om så skulde vært. Det er Ella. Og i den store opgjørsscene med henne til slutt får vi frem billedet av John Gabriel Borkmans dypeste vesen. De er kommet ut i natten fra den innestengte stue hvor han i årrekker har gått innelukket frem og tilbake. Han ser utover åsene og skogene, hvor verdiene ligger, og han peker på det alt sammen for Ella. «Dette er mitt dype, endeløse uuttømmelige rike.» «Men der står et så isnende pust fra det rike, John,» sier Ella. Og Borkman svarer: «Det pust virker som livsluft på mig. Det pust kommer til mig som en hilsen fra underdanige ånder. Jeg fornemmer dem, de bundne millioner. Jeg føler malmårene, som strekker sine buktede, grenete, lokkende armer ut mot mig. Jeg så dem for mig som

levendegjorte skygger, den natt da jeg stod i bankkjelleren med lykten i hånden. — Og jeg hvisker det til jer her i nattestillheten: Jeg elsker Eder der I ligger skinndøde i dypet og i mørket. Jeg elsker Eder i livkrevende verdier — med alt Eders lysende følge av makt og ære. Jeg elsker, elsker, elsker Eder.» Da sier Ella i dypt oprør: «Ja, der nede har du din kjærlighet ennu John. Har alltid hatt den der. Men her oppe i dagen du, her var der et varmt, levende menneskehjerte, som banket og slo for dig. Og dette hjertet, det knuste du. Å, mere enn det. Tifold verre. Du solgte det for, for —.» — «For rikets — og maktens — og ærens skyld, mener du,» spør Borkman og ryster idet det går koldt igjennem ham. «Ja, det mener jeg. Du har myrdet kjærlighetslivet i den kvinne som elsket dig. Og som du elsket igjen. Såvidt du *kunde* elske da. Og derfor spår jeg dig det, John Gabriel Borkman, du vinner aldri den pris du krevet for mordet. Du får aldri holde noget seiersinntog i ditt mørke kolde rike.» Og hun tilføier, da Borkman sier at han frykter for at hun får rett: «Du skal ikke frykte for det, John. Just det vilde være det beste som kunde times dig.» Ennu er der livshåp i hennes varme hjerte for den mann som har sveket henne og som hun dog gjennem et menneskeliv var vedblitt å elske. Men hun skjønner det snart: kulden hadde allerede tatt ham, hjertekulden. Der var ingen muligheter mere. Bare to skygger som rakte hverandre hånden over den døde mann de begge hadde elsket.

Byggmester Solnes går til grunne i det øieblikk han selv tror at hans liv dog har ført ham til seierens tinde. Og hans livs egentlige kvinne, Hilde, ser ham, selv i fallet, som den seirende. — John Gabriel Borkman dør som en slagen mann, men han fastholder dog til sin siste stund at han har handlet rett ut fra sitt vesens indre nødvendighet ved å ofre alt, også lykken for sig og andres lykke, for rikets — for maktens — for ærens skyld. Men bøiet over hans lik står to skygger, der hver for sig føler at han falt, *ikke* som den seirende, han bare falt. Og de med ham.

I *Når vi døde vågner* møter vi byggmester Solnes og John Gabriel Borkman igjen, denne gang iført *professor Rubechs* skikkelse. Professor Rubech har avført sig en del av de yttre eiendommeligheter vi kjenner som fellestrekk ved både Solnes og Borkman. Det er ikke nettop den brutale selvhevdelse og maktsyke som hos ham blander sig forstyrrende inn i utfoldel-

sen av kallets krefter i ham. Professor Rubech er en høit dannet, harmonisk avstemt, rolig personlighet. Han hiker ikke efter makt over mennesker *i yttre forstand.* Oprindelig er han bare grepet av den indre estetiske trang til å skape den kunstneriske fremstilling av *Opstandelsens dag* således som denne idé tegner sig for ham ut fra berøringen med livet i sin umiddelbarhet. Irene er hans modell. Og det er for at kunstverket skal kunne lykkes nødvendig at han i skapelsens øieblikk *oplever* Irene som kvinne og at hun hengir sig til ham som mann. Det erotiske må med andre ord i skapelsens øieblikk være levende mellem dem. Iakttagelsen av den rette grense har Irene sikret sig ved den dolk hun bærer skjult i sin kjole. Det skal forresten sies til professor Rubechs og Ibsens ære, at hun ikke fikk bruk for dolken. — Men mens nu Irene hengir sig i virkelig og umiddelbar kjærlighet, blir følelsen for Rubech bare et moment, der tjener kunstverkets frembringelse . Det hele blir for ham bare *en episode.* Og da Irene har gitt ham hvad han behøver for den oprindelige utformning av sitt arbeide, glemmer han det hele, optatt av den videre bearbeidelse av motivet. Han går videre og videre, hans intellektuelle virksomhet legger stadige nye områder av livet klare for ham, den oprindelige umiddelbare følelse fortrenges mere og mere ut i periferien av hans personlighet. Og til slutt står kunstverket der ferdig som noget helt annet enn hvad det oprindelig var, da det som hans og Irenes barn var sprunget frem av det erotiske forhold mellem dem i skapelsens stund. Så møtes de to da som man i regelen gjør det i Ibsens skuespill. Møtes når det hele nærmer sig sin avslutning. Møtes for å se tilbake. Irene og Rubech de møtes. Og Irene holder den endelige dom: *Du tok det levende liv og brukte det til din egen forherligelse.* Og denne gang protesteres der ikke mot dommens riktighet. Denne gang appelleres ikke kjennelsen under henvisning til kallelsens indre nødvendighet. De døde, som forfengeligheten har drept, de er endelig våknet. «Det var *mig* som jog dig op på dreieskiven, forblindet som jeg den gang var,» sier Rubech til Irene. «Jeg som stillet det døde lerbillede over livets, over kjærlighetens lykke.»

Dette er det uforbeholdne skriftemål. Gjennem Solnes' illusjoner og John Gabriel Borkmans forsøk på å rettferdiggjøre sig selv er vi endelig nådd frem til den uforbeholdne erkjennelse og til hvad der er ennu høiere: til den virkelige anger. Derfor *er der også håp* over slutningen i *Når vi døde vågner.* Vel gi-

ves der ikke nogen avlad. Den unge, gjenopstandne Irene ser livet ligge på likstrå og livsbegjæret er dødt i henne. Men der skimtes dog en ny bryllupsfest. Den ligger skjult bak alle tåkene som de må igjennem. Men *de vil* igjennem. Og så helt op til tårnets tinde, som lyser i solopgangen.

Der er anger. Og der er håp. De to ting hører på det nærmeste sammen. Og det er, synes jeg, så vakkert, at Ibsens diktning kom til å slutte med dette. Med anger og håp. Jeg tror det er første gang i hele hans diktning det skjer. For jeg behøver ikke å peke på at der er en dyp og avgjørende forskjell mellem *anger* og *fortvilelse*. Angeren hører til lysets, varmens og kjærlighetens verden. Fortvilelsen hører til mørkets, kuldens og hatets verden. Og det er vakkert, sier jeg, at det hele dog sluttet i lyset, i varmen og i kjærligheten.

Så har vi fullført fremstillingen av hvad dikteren selv i disse tre dramaer har å si oss om kallet og livslykken. Og til denne dikterens tale vil vi til slutt føie vår egen overveielse.

Det er, det skjønner vi straks og umiddelbart, undtagelsesmenneskets kall og livslykke Ibsen har tenkt på. Og vi kan vel resumere innholdet av disse tre skuespill i den bitre livserfaring, at undtagelsesmenneskets og især deleshet kunstnerens kall med indre nødvendighet medfører opgivelsen av det umiddelbare lykkebehovs tilfredsstillelse. Kallets utøvelse går gjennem personlig lidelse. Kallet medfører en ensidig konsentrasjon om opgaven, der ikke lar sig forene med vanlig umiddelbar menneskelykke. — På den annen side blir vi klar over, at dikterens tilbakeskuende vurdering fører ham til det resultat, at vindingen ved denne hengivelse i kallet ikke er offeret verd. Intet har byggmester Solnes fått bygget. Alt har bankchef Borkman tapt. Livet ligger på likstrå for Rubech, og kunstverket er blitt et vrengebillede av hvad det skulde vært.

Men der er ennu en tredje og meget vesentlig ting som er felles for alle tre skuespill. Og det er *denne sammenfiltring, som overalt optrer mellem den oprindelige rene kallsfølelse og den personlige forfengelighet*. Den ene av disse følelser går umerkelig over i den annen. Og det blir snart umulig å avgjøre hvorvidt offeret er bragt for kallets skyld eller for forfengelighetens skyld. Heri ligger en dyp livssannhet uttrykt.

Det forholder sig nemlig visselig således, at et menneskes kall stiller fordring om opgivelser av umiddelbart følte lykkekrav.

Og jo høiere og mere omfattende kallet er, des større blir i regelen kravene om opgivelse av personlig lykkefølelse. Denne opgivelse når således et høidepunkt i det oprindelige kristelige asketiske krav om å opgi far og mor og hustru og barn og tilmed sitt eget liv. — Sålenge kallet imidlertid er rent og ikke tilblandet forfengelighet, vil der dog, tror jeg, komme en ganske annen kvalitet over opgivelsen enn når forfengeligheten kommer til. *Også opgivelse kan ha karakteren av varme.* Kjærligheten kan bestå selv i opgivelsens øieblikk. Den kan endog være sterkest nettop da. Men når forfengeligheten kommer til, da blir opgivelsen av det umiddelbare lykkeinnhold ikke længer et offer i kallets tjeneste, men et maktmiddel til selvhevdelse. Den som er grepet av sitt kall, *ofrer* hvad livet egentlig skulde gitt ham, og ofrer det i personlig smerte. Den som er grepet av sin forfengelighet, *ofrer ikke* selv om han opgir. Han *bruker* bare det levende liv til forherligelse av sig selv. Og mens offeret kan skape mildhet og varme ved siden av smerten, skaper denne *bruken* av livet hårdhet og kulde bak bitterheten.

Jeg skal ikke her gå inn på spørsmålet om i hvilken grad et menneske i sin almindelighet og et geni i særdeleshet har lov til å ofre *andre menneskers* livslykke for sitt formentlige kalls skyld. Det spørsmål vil aldri kunne besvares på en generell måte.

Men jeg vil gjerne ha påpekt dette meget alvorlige moment, at kallsfolelse i de aller fleste tilfelle i menneskelivet parres med personlig forfengelighet. Denne forening av en edel og en uedel følelse bor vi alle være opmerksom på. Og vi bør legge merke til at overgangen mellem dem er så hårfin og så umerkelig at der skal den største årvåkenhet til for at bevare sin kallsfølelse ren.

De ulykker som i livet voldes derved at kallets krav kommer i konflikt med livets lykkemomenter — i særdeleshet med hensyn på forholdet mellem mann og kvinne og foreldre og barn — de ulykker er tror jeg i det overveiende antall tilfelle å skrive ikke på kallets, men på forfengelighetens rgning. Og det synes mig, at de tre livsbilleder Ibsen har tegnet i Solnes, Borkman og Rubech i denne henseende taler et meget tydelig sprog.

Og dette er meget viktig. Fordi forfengeligheten er den farligste av alle menneskelige synder. Og den mest almindelige av

alle menneskelige synder. Derfor også som kjært barn skjult under mange og ofte meget velklingende navn.

At den er den farligste av alle menneskelige synder synes jeg blandt annet fremgår av de tre tragedier vi her har beskjeftiget oss med. Og denne opfatning av forfengelighetens farlighet, som Ibsen har fremstillet, den får en ganske eiendommelig sanksjon fra kristendommens side i det ord Johannesevangeliet legger Kristus i munnen når han sier til farisæerne: «Hvorledes kan Dere tro Gud som tar ære av hverandre, men den ære som er av den høieste Gud, bryr dere dere ikke om». — Et meget merkelig ord, der ser den vesentlige hindring for religiøs oplevelse i forfengelighet. Et merkelig ord også i denne vår forbindelse med Ibsen fordi religiøs oplevelse og evnen til umiddelbar hengivelse i livsinnholdet bestemt som kjærlighet tør ligge nokså nær hverandre.

At forfengelighet på den annen side er den mest almindelige av alle menneskelige synder turde vel livets erfaring lære den som har evnen til å se inn i sitt eget hjerte og utover i det ham omgivende miljø. Den som har bevart denne evne, vil være meget tilbøielig til å være enig i det gamle Kingoske salmevers:

Hvad est Du når man dig ved Solen ser?
Forfængelighed. Forfængelighed.

Så skulde da, synes jeg, resultatet av vår overveielse bli på dene ene side ærbødighet for dem som ut av en ren kallsfølelse blir tvunget til å opgi personlig livslykke. Og på den annen side forsiktighet overfor oss selv i vår egen kallsfølelse, så vi ikke føres på villspor og forplumrer og forkludrer vår egen og andres livslykke ved å blande sammen kallets hellige krav med forfengelighetens urene og selviske tilskyndelser. Den som i denne henseende er forsiktig, vil vel ikke bli fritatt for offer. Han vil kanskje heller ikke bli fritatt for ut fra menneskenes indre sammenheng undertiden å måtte volde andre mennesker innskrenkninger i den ubetingede og umiddelbare livsglede og livslykke de kan synes å ha rett til å opnå eller strebe efter. Men han vil ikke komme til *å bruke andre. Bruke andre til sin egen forherligelse.* Han vil tvertimot forsøke å *tjene andre.* Og det offer som må bringes, vil derved bli befriet fra den kulde og bitterhet som forfengeligheten i så utpreget grad har evnen til å skape mellem menneskene.

HVORLEDES GÅR DET I KINA?

Av provst Hans Koch, Frederiksberg.

Dette spørgsmål møder op gang på gang. Interessen er bebyndt at vågne. Men spørgsmålet er ikke let at besvare. Kun de der har levet lige ind på forholdene og har haft særlige betingelser for at komme ind under overfladen kan vide noget sikkert. Vi andre må nøjes med mere eller mindre vel begrundede anskuelser. Nedenstående giver jeg nu mine; så må læseren tage dem for hvad han mener de er værd. Dog må han betænke, at selv betragtninger, der var relativt rigtige da de blev nedskreven, kan være ganske forældede den dag hvor de er bleven trykte og læses.

*

Hvis man med ét ord skulde besvare spørsmålet om «hvorledes det går», da måtte svaret efter mit skøn blive: «*langt bedre end forventet!*» . I vide kredse, så vel blandt Europæere som Amerikanere, er man af den opfattelse, at Kineserne har vist sig både dygtigere og mere besindige end man havde turdet vente.

Det er en almindelig (og ikke ugrundet) mening at det var Japan, der (d. 4. juni 1928) sprængte *Chang-Tso-lin* i luften og gjorde det for, under den uro der formentes deraf at ville opstå, at fiske i rørt vand. Men der kom ingen uro. Kineserne holdt sig musestille. Da så Japanerne (omkring 1. maj) kastede 5 000 mand ind i *Tsinanfu* (hovedstad i Shantung) og besatte jærnbanen — en optræden der syntes næsten med nødvendighed at måtte føre til kampe mellem Japanerne og den just da fremrykkende sydhær — så gav overgeneralen *(Chiang-Kai-shek)*, i rigtig erkendelse af den kinesiske hærs (Chiang-Kai-shek) underlegenhed, sine tropper ordre til at

trække sig ud af Tsinanfu. Derved undgik man en kamp med Japan, der vilde have været ødelæggende for den nye og ubefæstede regering.

På den anden side har Nanking regeringen ikke blot udvist en betydelig dygtighed indadtil, men også energi og fasthed udadtil. Og her har det været af betydning, at man i *Dr. C. T. Wang* har fundet en udenrigsminister, som ikke blot sidder inde med stor udenrigspolitisk erfaring, men som tillige anses for at være ganske utilgængelig for bestikkelsesforsøg af den art som Japan så ofte tidligere og sædvanlig med stort held har øvet.

Dernæst er der én ting, som offentligheden i Europa endnu ikke synes at have opdaget, og det er at «Sydpartiets sejr» betyder noget ganske andet end hvis et af de andre «partier» havde sejret. Når vi læser alle de proklamationer, som i denne tid udsendes fra Nanking og hører om alle de «konferencer» der holdes og de smukke «resolutioner» der (efter de bedste amerikanske forbilleder) vedtages, så kan vi jo ikke andet end med ængstelse tænke tilbage på en tidligere lejlighed, hvor ordene ikke var færre og resolutionerne ikke var kortere, hvilket dog ikke forhindrede at det hele blev til lamperøg, endda med en udpræget ubehagelig os — det var under «revolutionen» i 1911.

Men en sådan ængstelse — og deraf følgende tvivl — bør ikke hindre os i at se, at Nankingregeringens mænd er af en ganske anden art end de Tuchunér, som vilde være kommen til magten, hvis f. eks. Chang Tso-lin var bleven præsident i Kina. Den nuværende regering i Nanking har i og om sig samlet en kreds af mænd, der ikke blot hører til de intelligenteste og bedst uddannede, Kina ejer, men som tillige er prægede af en ædel og selvopofrende fædrelandskærlighed, således som den ret naturligt måtte gro frem i kredse, der ser hen til *Sun-Yat-sen* som deres fører og lærer. Da disse civilministre i kommende dage kan komme til at spille en betydelig rolle og da deres navne er lidet kendte, skal jeg kortelig omtale nogle af dem, der betyder mest. Om næsten dem alle gælder det, at de har taget en amerikansk doktorgrad; for adskilliges vedkommende at de har giort grundige studier ved vestens universiteter, oftest i jura og statsvidenskab.

Her må i første række nævnes *T. V. Soong,* nu finansminister. Under det store felttog mod nord i 1926 havde han som Cantonregeringens finansminister med fremragende dygtighed — under de vanskeligste forhold — ledet republikkens (og hærens) pengeforhold. Da han nu i 1928 under den sidste fremrykning mod nord — under ikke mindre vanskelige kår — af Chiang Kai-shek påny blev udnævnt til finansminister, så forlod heldet ham ikke. Han forstod at vinde Shanghais købmænd — på en tid hvor Pekings handelskammer hånligt afviste Chang Tso-lin.

Af alle de mange «konferenser», som i den sidste tid er bleven holdt i Kina er der næppe nogen, der vil få mere betydning end det møde, «The economic conference», som Dr. T. V. Soong i dagene fra d. 20—30 juni d. å. holdt i Shanghai med denne ovenud rige bys indflydelsesrige kinesiske forretningsmænd (bankmænd, industriledere osv.). Mr.Soong kom ikke til dem som det gamle regimentes Tuchuner med hensynsløse krav på så og så mange millioner, lige meget hvor de fandtes. Soong kom som en moderne finansmand, der søgte råd hos patriotiske kolleger om hvorledes fædrelandets problemer bedst skulde løses. Og fremfor alt, man var viss på at pengene ikke gik i Dr. Soongs's private lommer eller ødtes formålsløst bort. Derfor var man villig til at støtte Soong, og da denne i den følgende uge trådte frem for «*The national konference*»[1]) da vidste han at han havde forretningsverdenen i Shanghai bag sig, og nu fremlagde han — som det aldrig før er sket i Kinas historie — et virkeligt budget, hvis forudsætning var, at finansledelsen centraliseredes i Nanking, at Kina overtog ledelsen af sit toldvæsen, at toldindtægterne forhøjedes (den bestående toldlov måtte følgelig falde bort) og «Likin» (provinstolden) bortfaldt.

Ved siden af T. V. Soong skal vi her nævne to mænd *Dr. H. H. King* og *Wang Peh-chun;* den første er «minister for handel, industri og arbejderforhold», den anden er «transportminister». Begge disse mænd nyder i høj grad tillid hos deres

---

[1]) Hidtil det eneste repræsentative og faktisk lovgivende forsamling indenfor Nationalpartiet.

landsmænd, men ikke mindre blandt udlændige; og denne side kan få den mest vidtrækkende betydning.[1]) Selv den, der ikke er meget kendt med kinesiske forhold vil forstå, hvad der just på disse to ministeriers områder er af uløste opgaver. Også her har man holdt konferencer, også her har man vedtaget resolutioner. Intet under om «*The old China' hands*», der har oplevet så meget af den art, står kritisk afventende med et smil og en spydig bemærkning. Selv en udpræget venligsindet — om end ingenlunde kritikløs — iagttager som professor (i missionshistorie, i Berlin) *Julius Richter* undlater ikke at minde sine læsere om «at det nu engang er en særegenhed ved Kinas offentlige liv, at der begyndes med et pragtfuldt fremstød, som da måske få år efter løber ud i sandet. Der er næppe noget land hvor den første begejstring i den grad som i Kina vildleder og skuffer».

Dette er så sandt så sandt. Og når man ved i hvilken grad alle de fortræffelige refromer, som vedtoges — hvad enten det gælder skoler og universiteter, eller trådløs telgraf, automobilveje og jærnbaner — alle mødes i dette: at intet kan gøres uden penge; samt at regeringen er i en konstant pengetrang, så kan man vel ha anledning til stille sig afventende.

Og dog er der meget, der tyder på at noget nyt er i gære. Der arbejdes i de ministerielle kredse med en beundringsværdig energi. Og i det mindste hidtil har man — imod alle kinesiske traditioner — holdt sammen. De tre ledende mænd *Yen, Feng* og *Chiang* har stået ved hinandens side. Og da der i Nationalkonferensen opstod uenighed (bl. a. fordi Canton-partiet ikke vilde gå med til at ophæve provinsrådene til fordel for Nationalrådet i Nanking) så lykkedes det *Chiang-*

---

[1]) Medens Kinas diplomatiske representation i øjeblikket mange steder lader meget tilbage at ønske, er det en stor lykke, at det i *Dr. Alfred Sze* har en ganske udmærket gesandt i Washington. Desforuden er *Dr. Sun Fo,* som er «minister of reconstruction» — iøvrigt en søn af *Dr. Sun Yat Sen,* tidligere meget skattet medlem af Cantonregeringen, i sin tid en ivrig Y. M. C. A. arbejder — på rejse i U. S. A., dels for yderligere at lære, men dels og navnlig for at rejse et af de milionlån, som *The minister of reconstruction* i så høj grad vil få brug for.

Kai-shek at holde mødet samlet og på væsentlige punkter gennemføre centralisationsbestemmelserne[1]).

Ganske vist har man bebrejdet Nationalkonferencen, at det forfatningsudkast, man vedtog, ikke er synderlig demokratisk. Jeg tilstår at jeg anser dette for et fortrin. Den meget indviklede række af ministerier og tilsynsråd, man har foreslået, minder mere om Moskva end om Washington. Men det er utvilsomt heldigt. Når det gælder om at lave en forfatning for analfabeter har Russerne langt mere erfaring end Amerikanerne.

Der er ingen grund til at gøre alle fejlene fra 1911 om igjen. I det hele må man håbe, at man med hensyn til forfatning vil begrænse sig det mest mulige. Hvad det drejer sig om er de rent praktiske gøremål.

Formelt er al magt samlet i Nanking. Her er regeringens sæde. Her skal skatterne indgå. Her skal lovene skrives. Dette må dog forstås med mange forbehold. Virkelig udøvende magt har Nationalregeringen kun i de østlige provinser *(Kiang-Su* — med Nanking og Shanghai — *Chekiang, Anhwei, Kiangsi* og *Fukien).* Her råder nationalpartiets hære; her kan de indsætte provinsguvernører, opkræve skatter osv. I det sydligste Kina, i provinsen *Kvangtung* (hovedstad: Canton) med de omliggende provinser *(Kwangsi, Hunan* og *Hupeh* — med *Hankow* som hovedstad) råder Cantonpartiets generaler og politikere. Mod nord regerer Yen (i *Shansi* og *Chihli)* og *Feng* i *Honan* m. fl. I *Manchuriet* er «den unge general», *Chang Hsueh-liang* (der trods Japans forsøg på at hindre det, har sluttet sig til Nationalregeringen) af Mukdenpartiet valgt til leder. Om alle disse provinser gælder det at de i øjeblikket står sammen med National-regeringen. Men denne har ingen magt over dem. Kun så længe enigheden bevares vil regeringen kunne regne med de forskellig regenters, generalers, mandariners støtte.

---

[1]) Den eneste der er trådt ud af ministeriet er undervisningsministeren, der ikke — overfor de radikale Cantonesere — kunde gennemføre nogle ret drakoniske forbud mod studenternes (og skoledrenges) deltagelse i politiske demonstrationer.

Af stor betydning er dog her at Nationalpartiet råder over Shanghai med denne bys mægtige toldindtægter og i det hele over de provinser som ved told, industri, saltverker, miner osv. er de mest ydende.

*

Man har som sagt taget fat med stor energi.

Den første opgave er en rationel ordning af finansvæsenet; opstilling af et rigsbudget; en fornuftig omlægning af skatterne; en ny toldlov (ved forhandling med stormagterne), ophævelsen af provinstoldgrænser (Likin) osv. Dernæst: udvidelse af jærnbanenettet, anlæg af automobilveje, kanaler, flyveruter, trådløs telegraf osv. Til disse arbejder vil man anvende de hjemsendte soldater; deres tal skal nedsættes fra c. 1,500,000 til c. 500,000 (en kæmpeopgave, som kræver store pengemidler og en fast hånd — forat ikke soldaterne skal afsløre sig som ligeså mange røvere).

Hærreduktionen er nødvendig og krævedes af forretningslivets mænd som betingelse for deres bistand. Men rent bortset fra generalernes mulige uvilje til at afgive deres magt, er der her et hensyn at tage til Kinas militære stilling overfor udlandet. Dette vil i øieblikket sige: *Japan.* Og dermed går vi over til at se sagen fra en helt anden side.

Når vi har sagt — og vi mener med god grund — at Kineserne hidtil har opført sig udmærket, så vil vi i modsætning dertil påstå at Japan er optrådt yderst uheldigt, hvad enten man ser sagen rent politisk eller man mener at kunne gøre også moralske synspunkter gældende.

Der var en tid, hvor udviklingen syntes at bære en anden vej. På Washington Conferencen havde Japan måttet slippe sit bytte i Shantung (Tsingtao); og det bevarede sin anstand i nederlagets stund. De politiske bestræbelser begrænsedes foreløbig til Manchuriet. I det egentlige Kina belavede man sig på en helt ny holdning: den imødekommende, elskværdige, som måtte være skikket til at skaffe Japan de handelsmæssige fordele, der var nødvendige, hvis det skulde kunne betale sin uhyre import fra Kina.

I disse år (efter 1922) udviser Japan gang efter gang et for dette lands regering påfaldende mådehold. Et lykkeligt

sammentræf fremkommer ved det bolsjevikiske indslag (1925—27); Borodin ophidser i disse år alt hvad der er af fremmedhad i Kina mod Englænderne. Disses handel går rivende tilbage. Japanerne så på i stilhed og rev alt til sig, hvad der ved den lejlighed faldt af. Kursen overfor Sydregeringen mildnedes. Til syven og sidst var jo dog både Kinesere og Japanere Asiater (og dem nærmest stod — Russerne); bedst om man kunde stå broderligt overfor hinanden.

Alt dette er som bekendt nu forandret. *Baron Tanaka,* Japans reaktionært-militaristiske Premierminister har genoptaget den hårde hånds politik, og man har intet nægtet sig. Med hidtil ukendt voldsomhed gik man frem i Manchuriet[1]); *Shangtung* provinsen besættes; dernæst *Tsinanfu;* på en tid hvor U.S.A., England og Frankrig viser sig imødekommende overfor den nye Nanking regering, afviser Japan hånligt *C. T. Wang's* forslag til forhandling om nye traktater; da *Chang Shueh-liang* vil gå ind under Nationalpartiet, standser Japan ham; og uden skygge af ret eller rimelig begrundelse hersker Japans generaler endnu i Tsingtao, Tsinanfu og (med visse forbehold) i Mukden.

Udvortes betragtet kunde det se ud somom denne Japans stærke politik nu endelig er ved at nå målet; somom det der mislykkedes i 1915 (de 21 krav) skulde blive virkeliggjort i 1928. Tvunget af sin militære afmagt har det unge Kina måtte finde sig i den store ydmygelse — Japan har sejret.

Hvis nogen vilde opfatte stillingen således, vilde han efter vort skøn fuldstændig have misforstået sagen. Og selvom det skulde lyde paradoksalt, vil jeg meget mere påstå, at Tanakas politik for det første har bragt ham og hans land i en yderst vanskelig for ikke at sige faretruende stilling; men dernæst at Tanaka er bleven «Nationalregeringens» redningsmand.

Sagen er jo den, at Kineserne politisk set altid har en tendens til at opløse sig i indbyrdes stridende partier, og da Kuomintang partiet er sammensat af mænd med meget forskellige standpunkter, delvis bestemte af vidt forskellige lokale interesser, så var det ikke helt uden grund, når visse pressekredse straks højt og lydt forkyndte at Nationalpartiet vilde falde fra hinanden, så snart det skulde til at øve en opbyggende

---

[1]) Se Kirke og Kultur 35 årg. s. 184.

politisk gærning. Og det er meget muligt, at ulykkesprofeterne havde fået ret, hvis ikke Japan var kommen som hjælperen imod sin vilje. Men når Japan truede, når det sendte tropper til Tsingtao, når det bemægtigede sig Tsinan, når det forbød Manchuriets sammensmeltning med det øvrige Kina, ja så var der iblandt Kineserne ikke mere Nord og Syd, ikke konservativ eller radikal, ikke Feng eller Yen. Da samledes alle under Nationalregeringens faner, til kamp for Kinas frihed, imod den fjende der så øjensynligt stræber efter at forvandle i hvert fald Manchuriet og vel også Shantung til et Korea — her siger enhver Kineser uden forskel: det skal ej ske!

Der er ingen tvivl om at for det nationale parti har det været en stor hjælp, at det har haft kampen mod Japan at føre.

Men også på anden viis; jeg tænker på forholdet til udlandet. For det første vil U.S.A. altid være uvillig overfor de japanske bestræbelser. Det vil atter sige, at det stemmes venligt overfor Kina, hvilket jo også viste sig deri, at U.S.A. var den første magt, der i en note erklærede sig villig til en ophævelse af den forældede toldlov. (Dette er særlig ubehageligt for Japan, som altid har været villig til at ophæve extraterritorialretten, men overfor en ny toldlov har stået uvillige, særlig af frygt for en øget told på billige industrivarer). For udenrigsminister C. T. Wang var U.S.A.s holdning en stor hjælp, og tilbuddet om «tariff autonomy» en smuk fjer i hatten. Det viste sig da også at England stillede sig særdeles imødekommende. Man kan ikke frigøre sig for den tanke, at man i London af og til lod tanken gå tilbage til en tid, der ikke lå langt tilbage, hvor Japan tjente millioner af guld-jen på striken i Hongkong og i det hele ved den antiengelske kampagne. Nu var det til Japan der hver dag kom bud om strike; i Shanghais havn ophobes japanesiske varer fra dag til dag; ingen vil købe dem; og regeringen har måttet hjælpe til opførelse af kæmpepakhuse, hvor varerne skal overvintres i håb om andre tider. Baron Tanakas telegrambureau udsender ustandseligt erklæringer om, at den patriotiske japanske købmandsstand hellere tager et øjeblikkeligt pekuniært tab end den tåler en svækkelse af Japans nationale myndighed og værdighed. Men sandheden er den, at Tanakas politik er (selv-

følgelig) meget upopulær i japanske handelskredse i Kina og Manchuriet. Og uviljen breder sig også til Japan, hvor oppositionen i liberale og socialistiske kredse vokser. Dertil kommer at Japans pengeforhold er meget spændte. I vore dage lyder dødsklokken for et folk jo på Børsen. For Japan har den ringet første gang — Japans mønt falder stadig.

Nu er der jo ingen grund til at tro, at Japan ikke skulde kunde stå de dermed følgende vanskeligheder igennem. Et andet er om baron-general Tanaka kan overlev dem. Det vilde i virkeligheden være en stor lettelse både for Japan og Kina, om denne mand, hvis ideer synes at høre en «preussisk» fortid til, snarlig forsvandt fra skuepladsen. En ting er sikkert, at Japan kan ikke i længden finansielt bære en stilling, hvor regeringen må øse penge ud til hærbesættelsene i Shantung og Manchuriet og til kanonbåde på Jang-tse, samtidig med at forretningslivet lammes af den kinesiske boycott.

Da den store aktion, det afgørende slag, fra Japans side dog ikke kan føres — fordi stormagterne aldrig vil tillade det — så kan jeg ikke se rettere end at det for Japan er en meget skadelig og lidet forudseende politik baron Tanaka fører. Men skønt den var rettet mod Kina, er den utvilsomt bleven til styrkelse for Nationalregeringen.

Man kan da vist uden frygt for megen modsigelse udtale, at denne Kinas nye regering, bestående af en kreds af Kinas bedste mænd, hidtil med stor energi og megen dygtighed har arbejdet på Kinas genopreisning i det indre; at den udenrigspolitisk har vundet sig en meget gunstig stilling og at det spændte forhold til Japan vel har medført vanskeligheder, men tillige har tjent til at styrke sammenholdet imellem de forskellige kinesiske partier.

I hvert fald er det en kendsgerning, at i dag er Kina — fra Harbin til Canton — forenet under én styrelse. Og de fremmede tropper, som endnu findes på Kinas jord — ikke mindst de japanske — vil formodentlig inden altfor lang tid forlade denne. Da vil Kineserne igen være herrer i deres eget land. Jeg synes vi har nogen grund til at tro, at det vil blive et nyt og bedre Kina.

EVIGHETSTROENS GRUNN

Preken ved akademisk gudstjeneste i Slottskapellet 18. november 1928
av professor dr. LYDER BRUN.

Evangelietekst: Luk. 20, 27—39.

Evangeliet idag taler om den kommende verden, de dødes opstandelse og det evige liv.

Et aktuelt spørsmål — hører vi — på Jesu tid. Et aktuelt spørsmål den dag idag. Hver slekt påny og hvert enkelt menneske påny blir stillet overfor det.

Er der en ny verden efter denne som ikke alltid kan vedbli å være en bolig for mennesker? Er der et nytt liv efter dette som synker i døden? Og om så er: hvorledes er den nye verden, hvorledes det nye liv?

Den fornuftkritikk av opstandelsestroen som saddukæerne forsøkte sig med overfor Jesus — gjennem den lagede, men i sig selv jo ikke umulige historie om kvinnen med de syv menn —, vil i vår tid neppe mange føle som nogen alvorlig innvending mot evighetshåpet.

Vi forstår vel alle umiddelbart at Jesu syn her er det langt dypere, når han bebreider sine kritikere at de tenker altfor menneskelig, altfor jordisk om den nye verden og altfor ringe om Guds kraft.

Vil den evige Gud skape en ny verden, høiere enn den nærværende, og akte mennesker verdige til å få del i den, da må det være en verden hvor menneskene er løftet op over ekteskapet og forplantningen og døden, — det må være en verden som selv, med alt hvad der hører den til, har evighetens art, — og det er i hver fall unødig for oss å gjøre oss bekymring for de forviklinger som kunde tenkes å opstå i evigheten ut fra forholdene i tiden.

Og vil Gud skape en ny verden, hvor menneskene er hans og opstandelsens barn, da ligger det i sakens natur at det som skal komme, overstiger vår nuværende erkjennelsesevne som er bundet i det jordiske. Vi har nok i det billede av det usige-

lige som Paulus engang tegner: «Hvad intet øie så, hvad intet øre hørte, og hvad der aldri opkom i noget menneskes hjerte, har Gud gjort rede for dem som elsker ham», — eller som han en annen gang uttrykker det: «Nu ser jeg i et speil, i dunkle omrids, da skal jeg se ansikt mot ansikt; nu erkjenner jeg bare stykkevis, da skal jeg erkjenne helt ut, likesom jeg er helt ut kjent; blivende er tro, håp, kjærlighet, disse tre; men størst iblandt dem er kjærligheten».

Ja, nettop således: som en livets rikdom og en livets helg vi med våre menneskelige tanker og ord ikke kan fatte eller utsi, nettop således taler evigheten til vårt hjerte, kaller på vår dypeste lengsel og higen og godtgjør sig for oss som guddommelig.

Derfor er det også en likeså overfladisk og unødig bekymring som den saddukæiske, når en moderne godtkjøpskritikk av evighetshåpet ofte har søkt at utmale hvor ensformig og kjedelig det måtte bli i himmelen.

Der hvor Guds fylde er, er også den høiest mulige og tenkelige menneskelige livsrikdom. Og kun når man i menneskelig kortsyn tenker sig evigheten som en i det uendelige forlenget tid og dens innhold som en uavladelig gjentagelse, kan man nære nogen frykt for at det menneske som lever i Gud, hviler i Gud og tjener Gud, ikke skulde eie et uuttømmelig livs fylde.

Men om vi nu lar alle bekymringer for salighetens innhold fare, hvad er så *grunnlaget* for det kristne evighetshåp?

Som vi ser blir Jesus ikke stående ved at tale om evighetslivets art. Han går også inn på det som der ikke var spurt om: evighetshåpets grunn. Og her trenger vår tids mennesker kanskje fullt så meget til hans veiledning som når det gjelder spørsmålet om den nye verdens art.

Hvad er grunnlaget for din tro på, ditt håp om en kommende verden og et evig liv?

Der er i vår tid adskillige som mener å kunne begrunne troen på en hinsidig verden og et liv efter dette empirisk og rasjonelt, gjennem eksperiment og bevis. Nemlig gjennem spiritistiske fenomener som antas å godtgjøre en virkelig korrespondanse med en oversanselig verden og med de avdødes ånder, eller gjennem en psykisk forskning som av disse feno-

mener søker å utsondre det virkelig prøveholdige og å trekke de riktige slutninger derav.

Men hvad man forøvrig mener om disse ting — vi kan her ikke bare gå nærmere inn på dem —, så meget er sikkert at en antagelse eller viden om en hinsidig verden som bygger på et sådant grunnlag, er vesensforskjellig fra den kristne tro og ikke må forveksles med den.

Det er vel mulig at mennesker som har vært fanget i en materialistisk verdensanskuelse, gjennem eksperimenter som disse eller en forskning som denne atter kan bli mere mottagelige for evangeliets vidnesbyrd, forberedt for den virkelige omvendelse og tro. Gud har mange veier til mennesker; hvorfor skulde han ikke også kunne bruke denne?

Men det er riktignok også mulig at mennesker kan bli offer for den skjebnesvangre forveksling mellem en slik formodning, en slik formentlig eller virkelig viden om oversanselige ting, og den kristne omvendelse og tro som har karakteren av en religiøs og moralsk sinnsforandring og overbevisning. Og denne forveksling kan der ikke noksom advares imot!

Her gjelder Jesu ord i fortellingen om den rike og den fattige: «Hører de ikke Moses og profetene, vil de heller ikke la sig overbevise, om nogen opstår fra de døde». Når talen er om religiøs og kristen tro på Gud og det evige, da er selv Moses og profetene, enn si Jesu eget evangelium, i virkeligheten langt mektigere og mere overbevisende enn en formentlig tvingende og udisputabel åbenbarelse fra de dødes rike.

Andre — rimeligvis de fleste — vil derfor som grunnlag for sin evighetstro heller vise til Bibelens, særlig Det nye testamentes vidnesbyrd, fremfor alt til Jesu egne ord. I tillegg dertil kanskje også til kirkens vidnesbyrd og forkyndelse gjennem alle tider.

Og det er sant: vi står her overfor en mektig autoritet! Særlig er Jesus selv en autoritet som det ikke er lett å komme forbi, når talen er om det guddommelige og evige. Han taler — det føler vi — som den der har myndighet, ikke som de skriftlærde.

Men samtidig har vi vel så meget skjønn på evangelisk kristendom at vi umiddelbart føler: en rent autoritativ begrun-

nelse er her ikke tilstrekkelig. Når der spørres om religiøs tro, kristelig visshet, kreves noget mere!

Den rene autoritetstro kan betegne et foreløbig trinn. All opdragelse begynner med den. Men målet for den kristne må være en personlig tilegnelse og forståelse hvorigjennem den ytre autoritet forvandles til en indre, og hvorigjennem sannheten bekrefter sig — vel ikke for vår forstandsmessige tenkning, men for vår religiøse og moralske sans.

Ser vi nærmere på Jesu ord i evangeliet, viser det sig også at Jesus heller ikke gir nogen blot autoritetsmessig begrunnelse, ikke engang uten videre setter sin egen autoritet inn. Han fører i steden *et religiøst bevis* som appellerer til en personlig religiøs oplevelse og forståelse.

Ganske visst hører vi han henviser til et skriftsted: fortellingen om Guds åpenbarelse for Moses i den brennende tornebusk, hvor Gud viste sig for ham som fedrenes Gud, Abrahams, Isaks og Jakobs Gud.

Men ser vi nøiere efter, finner vi at dette ord ikke egentlig handler om det som der spurtes om: opstandelse fra de døde. Vi vet jo også at det gamle Israel som Mosebøkene stammer fra, ennu ikke eiet troen på et liv efter døden. Saddukæerne, som nektet opstandelsen, representerte forsåvidt virkelig det eldre standpunkt i den israelitiske religion. Først i de siste par århundreder før Kristus var opstandelsestroen brudt igjennem innen jødedommen, dels gjennem en indre utvikling innenfor Israels egen religion, dels gjennem innflydelse utefra, særlig fra Persien.

Når Jesus allikevel i det ord som han hentet frem fra den gamle bok, fant et vidnesbyrd om opstandelsen, da var det fordi han leste det i lyset av den gudserkjennelse som han selv formet så: Gud er ikke dødes, men levendes Gud! I lys av denne gudserkjennelse fikk det en dypere mening for ham, at Gud — ennu lenge efter fedrenes død — nevnte sig som deres Gud.

Ti er Gud bare levendes, ikke dødes Gud, da må også fedrene leve, selv om det alt er lenge siden de levet her på jorden. Vi kan ikke tro, ikke i troen tenke, at Gud har sluppet dem hvis Gud han var i livet, når de sank i døden. Om de døde for mennesker, de vedblev dog å leve for Gud! Og engang skal

de få del i det Guds kongedømme hvor frelste fra alle himmelstrøk skal sitte til bords med Abraham, Isak og Jakob.

Med denne begrunnelse peker Jesus inn til *troen på Gud* som kilden til tro på en kommende verden, et evig liv. Og han stadfester således gjennem et enkelt betydningsfullt eksempel den dype sannhet at *all* tro er tro på Gud.

Men spør vi hvorfra Jesus hadde den tro på Gud hvori han erkjente ham som levendes, ikke dødes Gud, da må vi svare: han hadde den innerst og dypest fra sitt eget samliv med Gud, fra sitt eget sønnlige kjennskap til Faderen, — slik som det lyser oss i møte, ikke bare fra enkelte ord av ham, men fra hele hans liv.

I denne tro var det også han selv gikk i døden. Derfor var han også dypt forvisset om at selv om menneskene drepte ham og klynget ham op på en pel, kunde de dog ikke få bukt med det liv som forbandt ham med Gud. Men dette liv måtte seire over døden, triumfere over hans motstandere. Faderen, som efter sin hemmelighetsfulle rådslutning lot ham dø, og det døden på et kors, måtte også opreise ham fra døden til liv og kraft og gi ham som den evig levende å fullende det frelsens verk som han hade lagt i hans hender.

Og denne gudstro og dette gudskjennskap som Jesus levet og døde i og i hvis lys han læste den hellige bok, var jo ikke en tro som han beholdt for sig selv eller rent autoritetsmessig krevet tilslutning til; det var ikke et gudskjennskap som var bestemt til å være hans alene, mens andre ikke kunde få del i det.

Nei, tvert imot: det var nettop hans livs gjerning og hans døds mening å gjøre Faderen, de levendes Gud, nærværende og virkelig for menneskene, for hans brødre; og å føre også dem inn i et forhold til Faderen som i sig selv inneholdt sikkerheten for at han ikke kunde slippe dem i døden, men vilde og måtte — og måtte fordi han vilde — føre dem frem til barneforholdets salige og hellige fullendelse i Guds rike.

Det var Jesu gjerning dengang, og det er hans gjerning den dag idag. Og den kristne menighet — og enhver som i ånd og sannhet er Guds barn ved Jesus Kristus — er beviset for at han makter den.

Men hvorledes er det vi *vinner og bevarer* denne tro på Gud? Det må vi ikke glemme å tenke på.

Skal vi vinne og bevare den, må det skje gjennem omvendelse, gjennem bod og bønn, gjennem et stadig forsatt brudd med det verdslige og selviske, det syndige hos oss, og en stadig fortsatt streben efter det mål som Jesus setter oss.

Det er nok så at den kristne tro og det kristne gudsforhold svarer til vår dypeste menneskelige trang og vår høieste menneskelige bestemmelse.

Men dog ligger det kristelige liv ikke i den direkte forlengelse av vårt naturlige liv. Tvert imot: der er noget i oss som må dø, for at Gud og Kristus kan leve i oss; og livet i Gud må vi stadig påny motta fra ham og hevde overfor alt som står det imot.

Når *Jesus* levet i det ubrutte samfund med Gud og den evige verden, levet evighetslivet midt i tiden, hvorav kom så det? Det kom derav at han helt igjennem levet, ikke for sig selv, men for Gud og sine brødre, og fordi det syndige, det verdslige og selviske, aldri fikk nogen makt over ham. Det kom derav at han kunde si: Faderen er alltid hos mig!

Og når *vi* fornemmer så litet av evighetslivets makt, og vårt håp om en kommende fullendelse hos Gud ofte blir så mat og blekt, så skrantende og vaklende, mon det så ikke dypest kommer derav at vi — tross vår dragelse til Gud og det evige — allikevel henger så meget ved det jordiske og ved oss selv og ikke formår å gi oss helt til Gud og hans tjeneste?

Ut av bruddet med vårt verdslige og selviske sinn, ut av omvendelsens alvor som møtes av Guds frie nåde, er det at troen fødes på den Gud som tilgir oss våre synder og skjenker oss et nytt livs kraft og setter oss et evig mål i sitt rike.

Og i samme grad som vi øver den daglige bod og bønn og den daglige kamp mot det onde i alle skikkelser, i samme grad vokser der også frem hos oss den tro på Gud som tillike er troen på ét evig liv, av Guds nåde, til Guds ære.

Gud er ikke dødes, men levendes Gud, for ham lever selv de døde. Og vi kan tilføie: Kristus er ikke dødes, men levendes Kristus; han er selv opstandelsen og livet, og den som lever i troen på ham, skal aldri i evighet dø.

Derfor er også *nadveren,* det måltid som han døende feiret med sine venner, en livets fest.

I sitt legeme og blod, i sin egen personlighet hengitt i døden, så Jesus livnæring for sine venner, livnæring for evighetslivet i dem. Derfor gikk også hans tanker som av sig selv fra avskjedsmåltidet til gjensynsmåltidet i Gud rike: «Sandelig, jeg sier eder, fra nu av skal jeg ikke mere drikke av vinstokkens frukt, før jeg drikker den ny med eder i Guds rike.»

Og således er det også med det nadvermåltid som kristne i vår tid feirer og som vi skal feire med hinannen idag.

Om vi følbart og stemningsmessig merker det eller ikke (det er ikke derpå det kommer an!): det er evighetslivet som næres i oss, når vi feirer nadveren som Jesu venner og til hans ihukommelse, og når vi vier oss selv og vårt eget til døden forat Kristus kan leve i oss.

Og idet kraften fra den evige verden virker gjennem de enkle og uanseelige ytre former og tegn, løftes vårt sinn i usigelige tanker opad mot det evige mål hvorom det heter (og deri sammenfatter Paulus alt): «Da skal vi alltid være med Herren.» Amen.

NADVERENS PLASS I VÅRT GUDS-TJENESTELIV

Av sogneprest Th. Dahl, Bergen.

Der rettes i vår tid sterke anker mot den altfor fremskudte plass prekenen har fått i vår kirkes gudstjeneste. Et voldsomt uttrykk har disse anker fått i *Oskar Geismars* særlig for prester verdifulle «Andaktsbok». Gjentagne ganger kommer han her tilbake til tanken om «den altfor fremskudte prekestol», og at «prekestolens fremherskende stilling i våre kirker er gudstjenestens ømme punkt. Vi eier ikke menn nok til å stille på disse stoler.» «Vi misbrukte våre kirker til prekehus og dermed til midtpunktsamling om et menneske». — «Midtpunktet i vår gudstjeneste bør ikke være noget menneske og ikke nogen preken, ti å preke er først og fremst et forsvinningskunststykke. Er det lyktes presten å preke innad mot den korsfestede og gjenopstandne, da vé ham om han blir stående!» — «Mangen arm prest som på sin prekestol følte sig ynkverdig belemret med sig selv, åndet frigjort op ved døpefont og nadverbord, hvor han kun skulde låne den mektige sine leber.»

Oskar Geismar ser i det hele mørkt på prestenes evne til å preke: «De mange tomme kirker roper hver uke mot himmelen om prestenes evneløshet». Og nu vil jeg ikke motsi noget av de hittil citerte ord, men føler dog trang til å motsi Geismars prinsipielle syn på prekenen, som når det i betraktningen for 8. oktober heter: «Der er mennesker som uforsakt benevner prestens preken Guds ord, ja, denne sprogbruk er vel egentlig gammel dansk sed og skikk, men hvor gammel den så er, er den dog en bespottelse mot Gud, ikke å tale om at den bringer prestens ord inn i en belysning som de slett ikke kan tåle. Hvis man mener noget som helst med uttrykket: Guds ord, må det vel være ord som Gud ganske og aldeles kan vedkjenne sig, ord

hvori hele hans hjerte kan bo, ord som vel efter formen er uttalt av mennesker, men i realiteten av Gud. I denne dype forstand kan intet tenkende menneske benevne prestenes tale Guds ord. Prekenen kan vel i beste forstand bli et ærlig hjertes vidnesbyrd om hvad dette samme hjerte av Guds nåde har oplevet, i verste fall er den noget forvirret tøieri, satt sammen av en geistlig levebrødsmann, men i intet tilfelle mere enn menneskers tale om Gud».

Nu er det jo ganske innlysende at vi ikke kan anse all kristelig preken og tale for «Guds ord». Men allikevel — opgir vi ikke vesentlige kristelige og lutherske tanker om «prekenen og Guds ord» når vi nekter at Gud kan tale gjennem et menneske og hans preken? Dåp og nadver i all ære. Det er dog ikke rett å si at Herrens ord ved dåp og nadver er «Gudsordet til oss», disse ord og ingen andre. Eller å si: «Det er ikke mennesker jeg skal tro på ordet, enn ikke Paulus og Peter, men det er Gud selv». Vist skal jeg tro Gud, men Gud kan dog tale *gjennem* mennesker, ikke bare gjennem profetene og Sønnen, men også gjennem apostler og senere tiders forkynnere. Paulus følte det jo så, når han skrev i 1. Tess. 2,13: «Det Guds ord vi forkynte, tok I imot, ikke som et menneskeord, men — som det i sannhet er — som et Guds ord». Og i nogen grad gjelder det om enhver kallet og åndsfylt predikant.

Er der tilbøielighet til reaksjon mot en overdreven tro på prekenen, så er det nodvendig at nogen står på vakt, så ikke denne reaksjon går for langt og ender med ringeakt for prekenen. Og jeg nevner gjerne som gledelige tegn på sådant vakthold flere uttalelser som finnes i 1ste hefte av «Svensk Teologisk Kvartalskrift» 1928. I professor Lindbloms artikkel om «Bibelutlägning» heter det: «Predikantens opgave er altså av den allvorligste art. Han er kallet til å være *Guds talerør* til mennesker. Han har å gi Guds ord tunge og røst for de mennesker han hver gang har for sig. — Da har predikanten løst sin opgave, når han av det historiske gudsordet har fått frem et aktuelt gudsord som han lar gå videre til tilhørerne. Predikanten er kallet til å gjøre åpenbaringen levende og inntrengende for sine tilhørere. Kun når han selv har hørt, kan han få andre til å høre. Det talte ord skal være et ord *med makt*. Ellers blir prekenen ikke preken, men bare tale eller snakk. De skriftlærdes tale var snakk. Jesu tale var med myndighet og makt.

Makt blir det talte ord ikke før enn det ophører å være menneskeord, om enn talt for Guds ansikt, og blir et *gudsord* gjennem predikantens munn talt til mennesker».

I nevnte hefte anmelder Otto Centervall docent G. O. Rosenquists bok «Kyrkans förkunnelse och nutidsläget» og citerer disse ord: «I nutidens intense menighetsarbeide ligger en fare for at interessen for prekenen og arbeidet for dens utvikling skytes til side. Mot en slik fare må stadig påny betydningen av kirkens gudstjenesteliv og dens centrum, forkynnelsen, hevdes med kraft». Og prof. Aulén anmelder Paul Althaus' lille skrift «Das Wesen des evangelischen Gottesdienstes», hvor Althaus sier: «Det forblir det første i den evangeliske gudstjeneste at Gud taler med oss gjennem sitt hellige ord. Dette betyr ikke at prekenen skal være alt. Prekenkirke og ordets kirke er ikke uten videre det samme. Ord betyr at Gud kun vil handle med oss som ånd og vilje, gjennem samvittighet og tro». — Men Althaus overser ikke prekenens menneskelige side. Han sier: «Intet i verden kan så skjule og hindre Guds nærvær som et talende og ivrig menneske». Liturgi og preken er til for å tjene hverandre, og der behøver ikke å være ringeste spor av rivalitet mellem forkynnelsesgudstjeneste og nadverens sakramente. Althaus fremhever uttrykkelig nadverfeiringen som det evangeliske gudstjenestelivs høidepunkt.

Jeg gir min fulleste tilslutning til dette syn på forkynnelse og liturgi, preken og nadver. De trenger hverandre som grunnvoll og tak eller kuppell trenger hverandre i kirkehuset. Det hjelper litet å ha en grunnvoll uten et tak som hvelver sig over huset. Men man kan ennu mindre få et tak hvor der ikke først er lagt grunnvoll.

Det er derfor et stort tap når der i mange landsmenigheter sjelden eller aldri holdes gudstjenester med nadver, og når der i en del bymenigheter er masseflukt ut av kirken når kirkebønnen er lest, for ikke å tale om dem som går ut av kirken straks prekenen er til ende, før kirkebønnen leses.

Kommer man da kanskje også for sent til gudstjenesten, kort før prekenen begynner, da viser man jo altfor klart at man kun kommer for å høre prekenen og opfatter gudstjenesten ensidig som en prekengudstjeneste. Efter min erfaring er det — som

rimelig er — vanskeligere à oparbeide forståelse av nadverens verd der hvor ingen går til alters, enn å få folk til å stanse over nadverhandlingen der hvor sådan finner sted, om de ikke selv går til alters. Men sikkert er det et svakt punkt at så mange strømmer ut av kirken når gudstjenestens høidepunkt nærmer sig, innledet ved den gamle, vakre prefasjon. Biskop E. Rohde oplyser i sin bok «Svenskt gudstjänstliv», at ordet «Praefatio» (fortale, innledning) er av førkristelig oprinnelse og i den gammelromerske kultus var terminus technicus for den høitidelige innledning til en kulthandling hvorved uvedkommende, profane, blev opfordret til å fjerne sig. Stor skade vilde det være om kirkegjengere i våre dager opfatter præfasjonen som en slik opfordring til å gå ut av kirken, hvis de ikke har tenkt å gå til alters.

Gud taler til oss både gjennem forkynnelse og liturgi, gjennem forkynnelsen fritt og subjektivt levende, gjennem liturgien mere objektivt og i faste former. Og stundom fremmes opbyggelsen bedre gjennem liturgien enn gjennem prekenen, hvis denne er upersonlig og livløs. Aulén citerer i sitt skrift «Liturgiska förnyelseströvanden och evangelisk kristendom» Luthers ord om at visse deler av liturgien «under pavedømmet» har holdt evangeliet oppe, nemlig de hellige tekster ,Fader vår og fremfor alt nadveren — som et evangeliets vidne. Og ordet kan fremdeles ha sin rett, navnlig der hvor prekenen ikke er hvad den bør være.

Å tale om en vesensforskjell mellem ord og sakrament, som om ordet vender sig til det bevisste sjeleliv og sakramentet til natursiden i vårt liv, er from, men tvilsom spekulasjon. Det er vel riktigere å si at nadveren er en fortettet, symbolsk evangelieforkynnelse. Her *minnes* vi Kristi liv og død og fullbragte verk, «das einmalige» som E. Brunner så sterkt betoner i sin bok «Der Mittler». Her blir Kristus også levende for oss, som den der alltid er den samme der gir sig hen i kjærlighet.

Vi kjenner alle den ensidige opfatning av Kristi gjerning, at den tilsikter å betale for våre synder og forsone Gud, så han kan si om den angrende og troende synder: «Skyldfri ifølge opgjør med min sønn på Golgata», som dr. Hallesby har uttrykt det i «Ånd og liv». For mange er her jo en alvorlig fare for

at man over det fullbragte verk glemmer det som stadig må fortsettes og fullendes. Nadveren vil hjelpe oss mot denne farlige ensidighet og til å gripe det dobbelte: det fullbragte verk og det som må fortsettes.

Ti troen lever, som Aulén så sterkt har betonet det, i nuet, ikke bare i tro på Guds nådige virke i fortidens dager. Troen trenger Guds hjelp til mig idag. Og ved nadveren minnes de kristne ikke bare en avdød mester, men en ophøiet levende Herre som er med sine og iblandt sine for å gi sig hen til dem og fullføre sitt verk i dem. Her suger grenene kraft fra vintreet. Her er *communio* — sjelenes samfund med Jesus og de troendes innbyrdes samfund og forening, ikke bare de få som er i samme kirke eller tenker de samme tanker, men alle Kristi venner. Og her bøier sjelene sig ned for å motta Kristi offer og for å fremstille sig selv som et levende, hellig, Gud velbehagelig offer.

Vi er vel enige om at Luther med rette forkastet transsubstantiasjonslæren, og vel også om at vi kun litet tilfredsstilles av Luthers egne teorier, de konsubstantiasjonsteorier han knyttet sin lære til. Jeg tror det også var godt om vi var enige om å kunne si med Aulén: «Den lutherske tankegangs fortjeneste var at den hadde syn for *nadverens uutgrunnelige mysterium*».

Og møter vi mysteriet i nadveren, så sømmer det sig for oss å samle vårt sinn og opløfte våre hjerter til Herren, *i stille tilbedelse* av den Gud og Fader som møter oss i Kristus og nettop i nadveren aller klarest møter oss som den selvhengivende kjærlighet, der *skjenker* oss syndernes forlatelse, liv og salighet, og til gjengjeld *krever* vår takknemmelige selvhengivelse.

I sin lille bok «Kristendommen og verdensreligionene» sier Albert Schweitzer: «Ett må vi innromme den indiske religiøsitet: den opdrager menneskene til samling. Dens tilhengere innser den eiendommelige svakhet ved den moderne kristelige fromhet. Vi forestiller oss i for høi grad kristendommen som blott handlen, vi er i for ringe grad innadvendte mennesker og beskjeftiger oss for litet med oss selv. *Vi mangler stillheten*». Prefasjonen og nadverhandlingen kaller oss til stillhet. Derfor har nadveren med sin skjønne innledning så stor en plass i vår gudstjeneste og burde få en stadig stigende plass i våre kirkegjengeres bevissthet. Og nettop fordi nadveren kaller oss til

tilbedelse av Gud vår Fader og Kristus vår frelser, er den høidepunktet i vår gudstjeneste.

Ti det er godt å *høre* Guds ord og godt å *bede* for sig selv og for andre, men det er størst å *tilbede* Faderen med det ene begjær å fylles av Gud og hans ånd og nåde, og så gi sig selv hen som et offer i hellig tjeneste.

PSYKOANALYSEN OG DEN FRI VIDENSKAPELIGE KRITIKK.

SVAR TIL BISKOP DR. BERGGRAV.

Av professor Harald K. Schjelderup.

Biskop dr. Berggravs artikkel i siste hefte av «Kirke og Kultur», «Videnskapelig munnkurv», inneholder så mange misforståelser og gir et så feilaktig inntrykk både av psykoanalysen selv og av min opfatning, at jeg ikke godt kan la den stå ubesvaret.

Jeg minnet i min lille artikkel «Kritikken av psykoanalysen» om den ting, at psykoanalysen er en gren av *psykologien*, og at derfor den læge, som ikke har analytisk-psykologisk utdannelse, ikke kan betraktes som fagmann med hensyn til analysen.

Videre gjorde jeg gjeldende, at den der skal kunne gi en saklig kritikk av de psykoanalytiske teorier burde kjenne de erfaringer de bygger på, og at den, der ikke kjenner erfaringene og ikke mestrer metodens teknikk, burde være litt forsiktig med sin dom. *Jeg krevet altså helt enkelt for psykoanalytikeren den samme rett, som enhver videnskapsmann på andre områder anser som en selvfølge.* Ingen bør forsøke å optre som overlegen fagmann med hensyn på en videnskapelig disiplin uten å kunne beherske dens metodiske apparat.

Dette forvrenges i biskop Berggravs artikkel derhen, at jeg skulde ha hevdet, at *kritikk av psykoanalysen skal være utelukket:* «Kritikk av psykoanalysen er forbeholdt psykoanalysen selv, og den alene.»

Med psykoanalyse menes i almindelighet ikke bare den analytiske metode og de faktiske erfaringer som er gjort ved hjelp av den, men også grunndragene i den Freudske lærebygning (Ødipuskompleksets betydning, seksualdriftenes rolle for neurosene o. s. v.). Med hensyn til disse psykoanalytiske teorier er der naturligvis intet fornuftig menneske,

som vil hevde en slik uhyrlighet som den dr. Berggrav vil gjøre mig til talsmann for — nemlig at den psykoanalytiske lære bare skulde kunne kritiseres av dens tilhengere! Det eneste jeg har hevdet er, at kritikken på dette område — som på ethvert annet — hvis den skal ha nogen verdi, må være *saklig* og hvile på kjennskap til selve grunnlaget for det som kritiseres. Som overalt ellers i de eksperimentelle videnskaper må kritikken hvile på en *efterprøvning.* En slik kritisk efterprøvelse vil naturligvis den videnskapelige psykoanalytiker hilse med glede. En rekke fagpsykologer (som f. eks. Flournoy), som på forhånd var skeptisk innstillet, har da også satt sig inn i den psykoanalytiske teknikk og virkelig søkt først å efterprøve de Freudske *iakttagelser* før de opgjorde sig nogen endelig mening. På slike psykologers dom om de psykoanalytiske teorier kan der naturligvis legges stor vekt. Slik går den videnskapelige kritiker frem.

Som en forvrengning må jeg også betegne det, når biskop Bergrav søker å gi det utseendet av at jeg i min vurdering av psykologernes kompetanse lar mig lede av, hvorvidt de har uttalt sig til fordel for analysen eller ikke: «At heller ikke psykologene da kan få ordet, er ikke overraskende (undtagen hvis de — som Mc. Dougall — har uttalt noget som er til fordel for psykoanalysen).» — Jeg anførte nettop ikke Mc. Dougalls uttalelser om den videnskapelige verdi av de psykoanalytiske teorier, men om dens *praktiske* betydning. Om den kan naturligvis enhver dømme der grundig nok kjenner tilstrekkelig mange patienters skjebne før og efter kyndig psykoanalytisk behandling.

Det verste i biskop Berggravs artikkel er imidlertid det han skriver om «sakens kjerne i videnskapelig henseende» — nemlig, at psykoanalysen skulde ville gjøre sine resultater til *eneste* forklaring på livsfenomenene. Ingen mann med virkelig kjennskap til den analytiske litteratur burde kunne skrive slik. Jeg for min del kjenner ingen analytiker, som videnskapelig kan tas alvorlig, som vil gjøre psykoanalysens resultater til eneste forklaring på livsfenomenene, eller som mener, at analysen har funnet «*hovednøklen* som låser op *alle* livets gåter.» Hadde dr. Berggrav lest, hvad Freud selv og hans betydeligere elever har skrevet derom, vilde han ikke ha kun-

net fremsette en så meningsløs påstand. Det er tilstrekkelig å citere et par uttalelser om psykoanalysen av Freud selv: «Det er aldri falt den inn å ville forklare «alt», og selv neurosene har den ikke avledet av seksualiteten alene, men av konflikten mellem de seksuelle bestrebelser og jeget.» «Man tør uttale den forventning, at psykoanalysen vil inngå som et betydelig ferment i de næste desenniers kulturelle utvikling og hjelpe til å utdype vår verdensforståelse og motvirke meget, som er erkjent som skadelig i livet. Kun må man derved ikke glemme, at psykoanalysen for sig alene ikke kan gi noget fullstendig verdensbillede.» Og endelig: «Psykoanalysen er intet system som de filosofiske — — — den holder sig tvertom til sitt arbeidsområdes kjennsgjerninger, søker å løse de nærmestliggende problemer som iakttagelsen frembyr, føler sig forsiktig videre ved hjelp av erfaringen, er alltid uferdig, alltid beredt til å rette eller forandre sine læresetninger.»

Det gir et litt annet inntrykk enn det vrengbillede av psykoanalysen som dr. Berggrav bygger på!

Biskopens artikkel vil videre gi det utseende av, at det er psykoanalytikerne som ikke vil høre på hvad de andre videnskapers representanter på grunnlag av sine undersøkelser har å si om fenomenene. Det er å sette tingene på hode. I virkeligheten blev psykoanalysen en lang årrekke likefrem lyst i ban av andre videnskapers representanter. Dr. Federn skildrer situasjonen: «I tredve år blev den bekjempet og utledd eller ikke verdiget et ord; hver medisinsk kongress fordømte den som kjætteri og sektdannelse; intet universitet lærte den; hver syk blev advaret mot den.» — Er det da så «uhørt», om psykoanalytikerne endelig begynner å kreve samme respekt for sin forskning som andre videnskapsmenn for sin og overensstemmende dermed forlanger en *saklig* kritisk bedømmelse og en *eksperimentell efterprøvning*? Det er det jeg har gjort mig til talsmann for — ikke for nogen «videnskapelig munnkurv». At psykoanalytikerne på sin side må supplere sin opfatning av fenomenene med synspunkter hentet fra andre videnskaper, er for enhver videnskapelig innstillet analytiker så selvfølgelig, at det ikke burde være nødvendig særskilt å fremheve det.

*

Dr. Berggrav mener endelig, at jeg kraftigere burde advaret mot «misbrukene» innen psykoanalysen.

Enhver ting til sin tid. Der var for mig ingen særlig grunn til å gå inn derpå i forbindelse med Vetlesens artikkel. Den talte om analysen overhode, og citatene fra Bror Gadelius skulde nettop tjene til å redusere Freuds *videnskapelige* innsats. Overfor det og forøvrig overfor hele artikkelens *tone* var der grunn til å protestere. Hadde Vetlesen skrevet på en nogenlunde saklig måte og innskrenket sig til å skrive om det han muligens kan ha en fornuftig begrunnet mening om—nemlig spørsmålet om i hvilken utstrekning det store publikum eller studentene, som skal ta forberedende prøve, bør gjøres bekjent med de psykoanalytiske synsmåter — vilde saken naturligvis ha stillet sig ganske anderledes.

Hvis biskop Berggrav vil lese den bok, som særlig har vært foranledningen til Vetlesens artikkel, nemlig min «Psykologi», vil han finne, at jeg særdeles sterkt og gjentagende har advaret mot forhastede slutninger og uberettigede generalisasjoner på dette område. Likeledes har jeg klart fremhevet, at de psykoanalytiske synsmåter ikke gir nogen uttømmende forforklaring på det høiere sjelslivs fenomener. Det er vel forøvrig noget som alle litt mer kritiske psykoanalytikere er enige om. Den psykoanalytiske sublimeringslære må selvfølgelig ikke misforståes derhen, at enhver kunstnerisk eller religiøs eller etisk virksomhet «i grunnen» bare er en seksualvirksomhet.

Biskop Berggravs påstand — at psykoanalysen «vil skape en ny livsanskuelse, en ny moral, en ny religion; eller rettere: den vil *opløse* alt det som er på disse felter, uten å sette noget inn isteden» — hører derfor ingensteds hjemme, undtagen i misforståelsenes verden. Freud selv har skarpt tilbakevist en slik misforståelse. Han sier: «Endelig kan man betegne det som likefrem enfoldig, når man støter på den frykt, at menneskehetens såkalte høieste goder, forskning, kunst, kjærlighet, sedelig og social følelse, vilde miste sin verdi eller sin verdighet, fordi psykoanalysen er istand til å eftervise deres avstamning fra elementære, animalske driftsrørsler.» — Det er en ganske lignende misforståelse som den der i sin tid fikk så mange til å gå løs på den biologiske utviklingslære.

Som empirisk videnskap er psykoanalysen naturligvis med hensyn til verdens- og livsanskuelsesspørsmål like så tendensfri som enhver annen empirisk videnskap. En ganske annen sak er det, at f. eks. Freud selv hylder en «naturalistisk» livsopfatning eller at andre på grunnlag av psykoanalysen bygger en bestemt *populærfilosofi*. Det vedkommer like så litt psykoanalysen som videnskap som den materialistiske populærfilosofi, som gjorde sig bred i forbindelse med utviklingslæren, kan legges denne selv til last.

Det er om psykoanalysen som videnskap og som behandlingsmetode jeg skrev i min lille artikkel, ikke om denne populærfilosofi. Det forekommer mig, at biskop Berggrav—som så mange andre — ikke holder disse to ting tilstrekkelig klart ut fra hinannen. Hadde han gjort det, tror jeg han hadde måttet gi mig rett i det jeg skrev.

Jeg vegrer mig ialfall ved å tro, at biskopen, der jo selv er videnskapsmann, kan tenke så lavt om videnskapelig sakkyndighet, at han f. eks. vilde finne det beføiet om en mann, *der overhodet ikke kan latin*, ga sig til overlegent å kritisere de opfatninger en kyndig forsker hadde dannet sig på grunnlag av tydningen av en rekke latinske tekster, og som hadde fått tilslutning av en rekke andre latinkyndige. Og jeg kan vanskelig tenke mig, at han, hvis vedkommende forsker fraba sig den slags «kritikk» og sa, at mannen før han kritiserte tydningen av latinske tekster, burde lære latin, vilde slutte: Altså forlanger denne forsker, at *all* kritikk på dette område skal være utelukket!

Men det er jo i virkeligheten nettop slik helt forkjert biskopen har argumentert med hensyn til psykoanalysen. Jeg kan imidlertid vanskelig tenke mig annet enn at han — når han er blitt opmerksom på den rette sammenheng — må beklage den misforståelse han gjorde sig skyldig i, når han fremstillet mig som en dogmatiker, der vil sette munnkurv på den fri videnskapelige kritikk.

Harald Schjelderup.

ANALYTISK USKYLDIGHET?

KORT SLUTT-REPLIKK TIL PROFESSOR SCHJELDERUP.

Den kjerne i professor Schjelderups første artikkel, som jeg tok utgangspunkt i lød slik: «Fagmann på dette område (psykoanalysen) er kun den spesialutdannede psykolog, mens alle der mangler den grundige analytisk-psykologiske fagutdannelse er legmenn, hvad enten de nu er læger eller ikke.»

Jeg fant i disse ord en så tydelig tilkjennegivelse at jeg mente det var av betydning for den videnskapelige kultur å belyse dem litt nærmere. Når «kun» den «spesialutdannede», han med den «grundige analytiske fagutdannelse» her har rett til å ha en mening som man tør citere, hvis man vil beholde ordet «kultur» i sitt våbenskjold, da blev det — syntes jeg — lovlig oldenborgerlige tilstande. Det forekom mig at uttalelsen avdekket en tankegang så eksklusiv og sekterisk, at den fullt ut godtgjorde berettigelsen av den betegnelse professor Ragnar Vogt engang brukte: «de anerkjente medlemmer av det psykoanalytiske *laug*.»

Overfor dette hevdet — og hevder — jeg dels nabovidenskapenes kontrollrett og dels alle legmenns fulle rett til å ha en mening når analysen vil underminere deres livsverdier.

Hvis professor Schjelderup hadde skrevet sin annen artikkel, denne idag, *først*, så hadde han overhodet ikke kunnet ta i pennen den setning som jeg har anholdt i hans forrige innlegg. For nu idag er han ganske anderledes saklig forsiktig, — hvad der kanskje vilde kommet adskillig tydeligere frem hvis han ikke samtidig hadde vært så forferdet over min forvirrethet.

Der er bare to ting i dette innlegg som jeg vil sette merke ved.

Først dette at man ved å ta reservasjoner kan gjøre sig ansvarsfri. Nei, der skal mere til. Legger man frem for unge mennesker en sats om at de fleste neuroser skyldes seksuell avholdenhet eller konflikten mellem den konvensjonelle moral og den naturlige drift — så kan man ta så mange mange reservasjoner man vil og advare aldri så meget mot å generali-

sere, — de unge besørger resten selv. Dette vet man av erfaring. Ansvaret må derfor legges høiere op. *Mellem videnskapsmenn* kan saken nok drøftes lidenskapsløst og uten hensyn til hvad publikum vilde nappe til sig og misbruke. Men det er vel en noget livsfjern illusjon at russ er videnskapsmenn?

Derfor er det også blitt slik som Ragnar Vogt sier at psykoanalysen «ofte tas til inntekt for oprør mot samfundstukten, som en slags *skingrunn for tilfredsstillelse av lavere tilbøieligheter.*»

Når dette faktisk er så, da mener jeg at de generelle reservasjoner har vist sig utilstrekkelige som brandsikring.

Det annet punkt jeg vil feste mig ved gjelder professorens avvisning av «hovednøklen». Den kan kun glede enhver, og min kritikk var heller ikke myntet særlig på professor Schjeldrup. Men det forbauser mig at professoren ikke vil forstå hvor berettiget det er å anse psykoanalysen som den i øieblikket sterkeste makt i livsanskuelsens verden — på alle områder. Det er dens driftsfremhevelse, dens naturalistiske forgrovning av alt sjeleliv som nu for tiden holder på å bli masseanskuelse — i moral så vel som i religion.

La så være at både Freud og de andre «fagutdannede» tar reservasjoner og sier at saken *kan* ses annerledes. De fremlegger jo allikevel ikke annet *stoff* enn driftslivets.

Og når Freud selv roses for at han endog har løst religionshistoriske problemer — se hans bok «Totem und Tabu» —, og når pedagogikk og religion dras inn og skal få sine innerste rum låst op ved hjelp av analysen, — ligner den ikke da nettop en hovednøkkel? Jeg kan ikke se at Freud begrenser sig til de «nærmestliggende opgaver», når han f. eks. nu nylig gir ut en bok om religionen som heter «En illusjons fremtid».

Jeg forstår at professor Schjelderup beklager alle misbrukene av psykoanalysen. Dette er for mig nok. Jeg er personlig altfor takknemlig overfor analysens verdier til at jeg skulde undlate å gjøre mitt til å sikre den mot forvrengninger og misforståelser — samtidig som jeg vil sikre *livet* mot den forvrengning som det ofte er gjenstand for i analytisk litteratur.

Eivind Berggrav.

LITTERATUR

Frithjof Nansen: ***På ski over Grønland.*** Omarbeidet utgave. (H. Aschehoug & Co., s. 170).

Gutter er heldigvis lik sig selv til alle tider. En liten smågutt på 7 år fikk engang ifjor «Fram over polhavet», og hans første spørsmål, inntrengende ivrig, var: «Er det som står i denne boken virkelig «virkelig!» — Hvis eventyr og dåd oven i kjøpet er ordentlig og realt sant tvers i gjennem, så blir det ikke plass for annet enn å si: «Å, du!» og så begrave sig i boken. Det gjorde også den vesle fyren. Men jeg skulde nok gjerne sett, at den boken også var blitt litt forkortet, slik som Nansen nu har forkortet beretningen om sin berømmelige ferd over Grønland. Skjønt helt sikker er jeg ikke, når jeg husker hvordan vi som gutter slukte Nansens bøker, da vi kom over dem, uansett om de var tykke og drøie. Skal jeg dømme fra mig selv, da jeg nu leste Nansens forkortede beretning, så må gutter ha en ganske god evne til å skille ut oplevelsene av selve beretningens mange deltaljer, for jeg kjente det igjen alt sammen og leste det med stor fornøielse.

Nansen skal ha takk fordi han tenkte på våre gutter; det er en brilliant bok nettop fordi den forteller om noget virkelig «virkelig». Med rette har Nansen tilegnet boken til norsk ungdom — for egen regning kunde jeg ha lyst til å tilføie «i alle aldre».

Olaf Devik.

Sigurd Einbu: ***Bebodde verdener i nytt lys.*** (H. Aschehoug & Co., 137 s.).

Jeg var lei av avisenes valgagitasjon og kirkestriden, og rystet over Hallesbys krigsetikk, da jeg en kveld tok for mig Einbus siste bok. Det var virkelig vederkvegende å la døgnet synke ned i det store tidsperspektiv, å se på vår klode utenfra, og atter igjen drøfte et av de gamle spørsmål, som stjernevrimlen stiller: er vi de eneste passasjerer, vi på vår forsvinende lille farkost, seilende i det veldige rum fra en ukjent fortid til en endda mere ukjent fremtid — eller har vi følge av andre bebodde kloder, kanskje i langt større tall enn vi nogen gang i vår dristigste fantasi har tenkt oss? Spørsmålet er så gammelt som astronomien selv, men svaret har alltid i høi grad vært betinget av den som spurte; for bedømmelsen av menneskets egen plass og betydning kunde ikke undgå å farves av svaret, og da blir like lett svaret farvet av bedømmelsen.

Kan da den moderne astronomi med de usedvanlige fremskritt den har gjort i den siste menneskealder gi oss nogen sikker retledning?

Da Martinsen-Larsen for en del år tilbake skrev sine kjente bøker «Stjerneuniverset og vor tro» og «Stjerneuniversets store problemer» mente han å kunne vise, at jorden virkelig inntok en priviligert plass. Han støttet sig da på den engelske naturforsker Wallaces bok «Mans place in the universe», skrevet i 1903. Wallace analyserte i sin bok de fysikalske og kjemiske betingelser som må være opfylt for å gi vilkår for plante- og dyreliv, og han fant at antallet av betingelser er uventet stort, og ikke minst blir der stillet ganske strenge betingelser for en rekke innbyrdes forhold i solsystemet. Det avgjørende efter Wallace blir da det, at sannsynligheten for at alle disse betingelser samtidig skal være opfylt, er overordentlig liten, så liten, at man praktisk talt kan regne med at jorden er en enestående undtagelse.

Denne Wallaces argumentasjon som Martensen-Larsen med iver og varme gjorde til sin, er imidlertid ikke uangripelig. Ganske særlig er det det siste tiårs astronomiske fremskridt som stiller spørsmålet i helt nytt lys. Det vilde føre for langt å gå nøiere inn på det i en kort anmeldelse, jeg må henvise til Einbus klare og gode fremstilling; men så meget kan nevnes, at det vesentlig er to nye synspunkter som gjør sig gjeldende. Det ene er det, at det viser sig, at hver enkelt stjerne (sol) hører til en bestemt type med ens forløpende utvikling, og av typer er der bare nogen få. En slik lovmessighet må da også gjenfinnes i disse stjerners planetsystemer; og følgelig er de betingelser Wallace stillet op, ikke uavhengig av hverandre, tvertimot vil lovmessigheten nettop gjøre en rekke av dem sannsynlige på ett eller annet tidspunkt av et solsystems livsløp.

Det annet er det, at universet øiensynlig ikke bare inneholder det stjernesystem vi sammenfatter under vårt «melkeveisystem»; det kan neppe være nogen tvil om at de merkelige spiraltåker, som astronomenes kikkerter har opdaget en vrimmel av, må være fjerne melkeveisystemer med millioner og atter millioner av solsystemer. Hvem vil driste sig til å påstå, overfor et slikt perspektiv i rum og tid, at universets dybder her gir vilkår for liv bare på étt lite støvgran som vår klode?

Om dette og om de mange andre spørsmål som reiser sig, hvis pluralismen antas, skriver Einbu i sin bok. Man skal engang iblandt unde sig selv å gjenopleve utsynet til universet og det universelle fra vår geocentriske og egocentriske lille verden!

Olaf Devik.

I tjeneste av *Johs. Nordentoft.* (Gads Forlag). København.

Efter 30 års tjeneste i den danske kirke har prost Nordentoft utgitt et utvalg av artikler, trykt i forskjellige blader fra 1904 til 1924.

Forf. er både politisk og kirkelig nærmest en «hjemløs» og uavhengig mann, med sine meningers mot. I polemikk handler han efter den grunnsetning: «Gi dog motstanderne den rett de har!» Om prekenen sier han like riktig: «Jeg mener at man skal polemisere så lite som mulig fra prekestolen og anser overhodet den positive vei

for den beste og sikreste». Spiritismen karakteriserer forf. ikke dårlig som «Darwinismen overført på det religiøse område: Utviklingen skal gjøre det. — Vi trenger til en frelser, og det gjør spiritistene ikke». Mere tvilsomt forekommer det mig, når forf. sier om Paulus' ord i Gal. 6,7: Hvad et menneske sår, skal han og høste, at «det er jo dog så langt fra å karakterisere kristenlivet, at det langt bedre kunde settes som overskrift over jødedommen». Ti at vi trenger syndernes forlatelse, ophever dog ikke «den jernhårde årsakslov» for oss kristne.

Som verdifulle kan nevnes artiklene om «Kønslivet og de unge», «Kristnes deltagelse i det offentlige liv» og «Kristendom, socialisme og pacifisme», hvor forf. efter anm.s mening med nogen rett reagerer mot pacifismen, men dog ikke sterkt nok fremholder forskjellen mellem jødisk ånd og Jesu ånd, men klart ser at krigen er en lidelse, også for den der føler sig forpliktet til å gå med i den.

En av de utførligste artikler er «Kirken og kristendommen», en kritikk av dr. F. C. Krarups bok «Kampen om kristendommen». Tro mot sin grunnsetning anerkjenner Nord. at der i Krarups bok finnes smukke og gode ting av positivt innhold og verdi, men ellers er han tildels urimelig skarp i sin kritikk, som når han finner det så usmakelig at et (Jesus)billede kalles levende. Hvad vil han da si om ordet i 1. Pet. 2; «den levende sten». Overraskende er det også, når Nord. sier, at «tilsigelsen av syndernes forlatelse lyder til oss fra korsets tre og intet annet steds fra».

Uriktig må det vel sies å være at man «må fastholde, at det virkelig var Guds hellige v r e d e der åpenbaret sig i Jesu død for våre synders skyld». Paulus sier i Rom. 3, at Jesu død åpenbarer Guds rettferdighet, og i Rom. 5, at den åpenbarer Guds kjærlighet. Men hvor sier han, at Jesu død åpenbarer Guds vrede? Og helt ubegrunnet og urettferdig tror anm. det er, når han sier at hele dr. Krarups kristendomsfremstilling «vil være ute av stand til å hjelpe syndere i nød».

Med glæde kan dog noteres at også Nord. forstår nødvendigheten av en v u r d e r i n g, f. eks. av Skriften, og derfor taler forstandige ord om en troens bibelkritikk, bibelforskning og bibelvurdering.

Alt i alt er «I tjeneste» en verdifull bok, ikke minst for lesere for hvem prost Nordentoft og hans bladartikler tidligere har vært fremmede.

T h. D a h l.

Synd og soning av *J. Geismar*. (Gyldendalske boghandel).

Det er sikkert mange der er enig med forfatteren av denne bok i at der må skjelnes mellem k o r s e t s e v a n g e l i u m og k o r s e t s t e o l o g i eller mellem forsoningen som frelseskjennsgjerning og kirkens lære om forsoningen. Og bokens verdi ligger delvis deri at den klart viser at man kan forkaste kirkens forsoningslære og dog forkynde korsets evangelium. Forf. vil så gjerne fjerne den forargelse som kirkelæren har voldt mange der i grunnen drages mot korset selv.

Helt avgjort forkaster forf. den «objektive» forsoningslære d. v. s. forestillingen om en Gud der er blitt forsonet, som ubibelsk, men han føler sig heller ikke tilfredsstillet av den «subjektive» forsoningsteori, at det der skiller Gud og menneske kun ligger hos mennesket, og fjernes idet korset åpenbarer Guds kjærlighet. «Den får ikke alt det med, som Bibelen forteller oss om Jesu kors». For forf. er det blitt en livssak å finne svar på det spørsmål: hvorfor Gud ikke kan tilgi utenom offeret på Golgata. Ti det står klart for ham, at evangeliet om syndssoningen ved Jesus Kristus er kirkens felleseie, og at dette evangelium er kirkens kraft.

Alle som er enige i dette grunnsyn, vil med interesse læse boken og berikes ved den. Nogen egentlig ny forsoningsteori gir J. Geismar ikke og vil det ikke heller, ti han vet at korsets gåte har intet menneske nogensinne rådet og skal måskje aldri i evighet fatte. Faderens og Sønnens inderste hemmelighet kan ikke tolkes i menneskelige ord.

Forf. har funnet det nødvendig å innlate sig også på flere sidespørsmål, Jesu historiske virkelighet, Kristologien og fortapelsen. Han sier herom mange kloke ord, som dog synes å ligge noget utenfor bokens egentlige ramme. Men når han mot læren om betinget udødeliget og de forherdedes tilintetgjørelse hevder, at «spenningen tas ut av vårt liv, den dødens alvor som vi dog måskje ikke kan undvære», så forekommer det mig ubegrunnet. Der er da i egentligste forstand et forfærdelig dødens alvor ved det at et menneske kan dø «den annen død» og «miste sitt liv».

Th. Dahl.
